

QOY ƏDALƏT ZƏFƏR ÇALSIN!

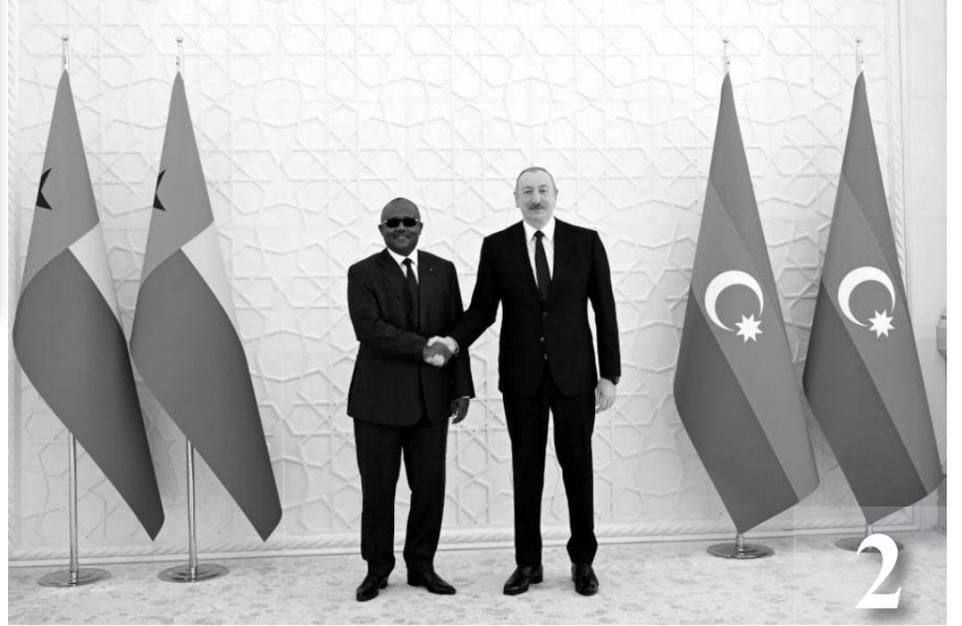
"SƏS" qəzeti mənim üçün ən əziz qəzetdir

Ətraf mühitin mühafizəsinə həsr olunan MAMA "Ana təbiət" beynəlxalq incəsənət layihəsi Bəhreində təqdim edilib

3

"Bu, bizim sıx qardaşlıq münasibətlərimizin aydın təzahürüdür"

2

Prezident İlham Əliyev ölkəmizə rəsmi səfərə gələn Qvineya-Bisau Respublikasının Prezidenti Umaru Sisoku Embalo ilə görüşüb

№ 037 (7205)

SƏS

28 fevral 2025-ci il.
Qiyməti 60 qəpik

Ermənistan üçün

QORXUNC QEYRİ-MÜƏYYƏNLİK

5

Orqan transplantasiyası və onun müsbət tərəfləri

7

Çində yeni virus: Təhlükə gözlənilir?

10

XƏBƏRDARLIQ: Daha 3 gün qar yağacaq, yollar buz bağlayacaq

16

Adını Bəsti qoymuşdular...

8

Tarixin ən yanlış səhifəsi

6

Fevralın 27-də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin ölkəmizə rəsmi səfərə gələn Qvineya-Bisau Respublikasının Prezidenti Umaru Sisoku Embalo ilə təkbətək görüşü olub. Daha sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Qvineya-Bisau Respublikasının Prezidenti Umaru Sisoku Embalo ilə lanç əsnasında geniş tərkibdə görüşü olub.

Fevralın 27-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Qvineya-Bisau Respublikasının Prezidenti Umaru Sisoku Embalo mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər. Əvvəlcə Azərbaycan Prezidenti mətbuata bəyanatla çıxış edib. Prezident İlham Əliyev öz bəyanatında qeyd edib ki, bu səfər, bizim sıx qardaşlıq münasibətlərimizin aydın təzahürüdür:

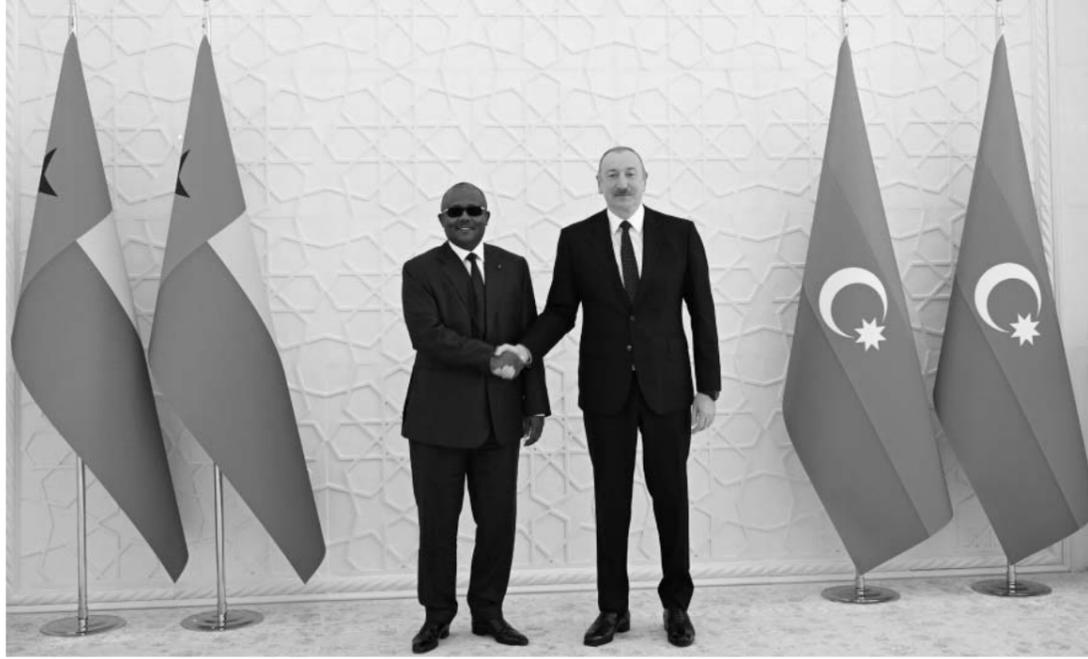
-Hörmətli cənab Prezident, əziz qardaşım.

Əziz qonaqlar, xanımlar və cənablar.

Əziz qardaşım, xoş gəlmisiniz. Bir daha Sizə "Xoş gəlmisiniz!" deyirəm. Sizin son səfəriniz yadımdadır, noyabr ayında COP29 konfransında iştirak etmək üçün ölkəmizdə oldunuz. Mən cənab Prezidenti Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etdim və şadam ki, o, mənim dəvətimi qəbul etdi. Beləliklə, bu gün cənab Prezident artıq ikinci dəfədir ki, ölkəmizdədir. Bu, bizim sıx qardaşlıq münasibətlərimizin aydın təzahürüdür. Bu onu göstərir

"Bu, bizim sıx qardaşlıq münasibətlərimizin aydın təzahürüdür"

Prezident İlham Əliyev ölkəmizə rəsmi səfərə gələn Qvineya-Bisau Respublikasının Prezidenti Umaru Sisoku Embalo ilə görüşüb

İlham Əliyev: "Qvineya-Bisau ilə siyasi münasibətlər çox yaxşıdır"

nunluqla bunu edəcəyəm və biz öz məhsuldar dialoqumuzu davam etdirəcəyik. Bir daha xoş gəlmisiniz.

Sonra Qvineya-Bisau Respublikasının Prezidenti mətbuata bəyanatla çıxış edib. Prezident Umaru Sisoku Embalonun bəyanatı:

-Çox sağ olun, əziz qardaşım Prezident Əliyev.

Bu gün burada - Bakıda olmaqdan və münasibətlərimizə yenidən nəzər salmaqdan məmnunam. Çünki xatirimdədir ki, hələ Sovet İttifaqı vaxtlarında bir çox texniki heyət üzvlərimiz burada təhsil almışdır. Sabah ilk heyətimiz buraya polis və hərbi məktəblərdə təlim üçün gələcək. Bu, bizim üçün çox vacibdir. Bu gün biz bu əlaqələri, əməkdaşlığı yeniləmək üçün buradayıq.

Əməkdaşlıq üçün sahə çoxdur - səhiyyə, təhsil, hərbi və təhlükəsizlik sahələri var. Əminik ki, bu səfər Sizi görməklə bərabər, ölkələrimiz üçün də faydalı olacaq.

Cənab Prezident, Qvineya-Bisau və Azərbaycan iki dost ölkədir, bizim amallarımız ümumdür. Bir sıra vacib məsələlər üzrə əminlik var. BMT və İƏT çərçivəsində əməkdaşlıq

dəfədir səfər edir. Beynəlxalq təsisatlarda bir-birimizi hər zaman dəstəkləyirik, bunu belə də davam etdirəcəyik. BMT və digər beynəlxalq təsisatlarda, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatında, Qoşulmama Hərkatında bir-birimizi dəstəkləyirik.

Biz iqtisadi sahədə belə bir razılığa gəldik ki, konkret layihələr, investisiya imkanları müəyyən edilsin. Əminəm ki, beləliklə, biz ümumi məxrəcə gəlib çıxacağıq. Çünki biz artıq bir çox ölkələrə sərmayələr yatırırıq. Əlbəttə, biz məmnun olardıq ki, konkret layihələr fürsətini nəzərdən keçirək. Biz, həmçinin hesab edirik ki, bu, müdafiə və müdafiə sənayesi sahəsində əməkdaşlıq etmək üçün fürsət yaradır.

Umaru Sisoku Embalo: "Qvineya-Bisau və Azərbaycan iki dost ölkədir"

ki, biz qardaş və dost kimi həqiqətən birgə işləyirik və bunu davam etdirəcəyik.

Bu səfər tarixi səfərdir. İlk dəfədir ki, Qvineya-Bisau'nun Prezidenti rəsmi səfərə gəlib. Biz artıq ikitərəfli gündəliyə aid olan mühüm mə-

sələləri müzakirə etdik və belə razılığa gəldik ki, tərəfdaşlığımızı bütün sahələrdə gücləndirək. Siyasi münasibətlər çox yaxşıdır. Bir daha qeyd etmək istəyirəm, bunun ən yaxşı təzahürü ondan ibarətdir ki, cənab Prezident ölkəmizə ikinci

Cənab Prezident Azərbaycanın hərbi hissələrinin birində olacaq və ona, o cümlədən Azərbaycanın müdafiə sənayesi haqqında təqdimat ediləcək. Bu ola bilsin ki, bizim dostlarımız üçün maraqlı olsun.

Bir sözlə, gündəlik genişdir, ən vacibi isə odur ki, bizim sıx qardaşlıq münasibətlərimiz var, beynəlxalq təsisatlarda bir-birimizi dəstəkləyirik və biz konkret layihələri icra etmək istəyirik. Çünki siyasi münasibətlər bunun üçün bir platforma kimi xidmət edir.

Ümid edirəm ki, əziz qardaşım, Siz bir daha ölkəmizə gələcəksiniz. Həmçinin cənab Prezident məni öz ölkəsinə səfərə dəvət etdi. Məm-

edirik. Biz də, siz də həmin iki təşkilatın üzvüyük.

Təkbətək görüşdə biz beynəlxalq münasibətlərə aid çox məsələləri müzakirə etdik və bir-birimizi dəstəkləməklə bağlı razılığa gəldik. Düşünürəm ki, bu, daha vacibdir. Birgə işləmək üçün hədəfləri müəyyən edə bilirik. Əl-ələ verib ölkələrimizi daha yaxın etmək üçün işləyə bilirik.

Ətraf mühitin mühafizəsinə həsr olunan MAMA "Ana təbiət" beynəlxalq incəsənət layihəsi Bəhreyyədə təqdim edilib

Bəhreynin məşhur incəsənət Mərkəzində MAMA "Ana təbiət" beynəlxalq incəsənət sərgisinin təqdimatı olub. Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva və Arzu Əliyeva tədbirdə iştirak ediblər. AZƏRTAC xəbər verir ki, BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) zamanı Bakıda Heydər Əliyev Mərkəzində uğurlu debütünü edən MAMA "Ana təbiət" sərgisi Bəhreyyədəki təqdimatla iqlim dəyişiklikləri üzrə həyati mesajı dünyaya yaymaq üçün səyahətə başlamış olur.

Heydər Əliyev Mərkəzi, IDEA İctimai Birliyi, Bəhreynin RAK İncəsənət Fondu və Bəhreyn Mədəniyyət və Qədim Əsərlər İdarəsinin birgə təşkil etdiyi sərgi ətraf mühitin qo-

dövründə dayanıqlıq çağırışı heç vaxt bu qədər zəruri olmamışdı. O, gələcək nəsillər naminə planetimizi qorumaq istiqamətində səylərin birləşdirilməsinin vacibliyini vurğulayıb.

Sərgidə Rəşid Al Xəlifə, Leyla Əliyeva ilə yanaşı, 29 ölkədən 55 rəssamın ərsəyə gətirdiyi 100-dən çox fərqli sənət əsərləri nümayiş etdirilib. MAMA "Ana təbiət" beynəlxalq incəsənət sərgisi Bəhreyn İncəsənət Mərkəzində martın 25-dək davam edəcək. Bu müddətdə ziyarətçilər hazırda üzleşdiyimiz ətraf mühit problemləri ilə bağlı müxtəlif və vacib hekayələri özündə əks etdirən rəssamlıq, heykəltaraşlıq, instalyasiya və multimedia nümunələri ilə tanış ola biləcəklər.

Düənən Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva Bəhreyn Krallığına səfəri çərçivəsində bu ölkənin neft və ətraf mühit naziri Mohammed bin Mubarak Bin Dinah ilə görüşüb. Görüşdə ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlıq və birgə layihələrin həyata keçirilməsi məsələlə-

ri müzakirə olunub.

Azərbaycanın 2024-cü ilin noyabr ayında BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası - COP29 kimi nüfuzlu beynəlxalq tədbirə uğurla ev sahibliyi etdiyi xüsusi vurğulanıb. Bəhreynli nazir COP29 çərçivəsində Azərbaycana səfərini xatırladaraq, ölkəsinin ətraf mühitin mühafizəsi, ekoloji və iqlim vəziyyətinin inkişafına töhfə verməyə hər zaman hazır olduğunu qeyd edib.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva müasir dövrdə ətraf mühitin qorunmasına yönelik birgə təşəbbüslərin planetimizin və insanların gələcəyi üçün önəmli olduğunu bildirib.

Danışıqlar zamanı su ehtiyatlarından sə-

runmasının vacibliyinə incəsənət vasitəsilə bir çağırışdır.

RAK İncəsənət Fondunun təsisçisi, rəssam Rəşid Al Xəlifə sərginin Bəhreyyədə keçirilməsinin əhəmiyyətini vurğulayaraq bildirib ki, MAMA "Ana təbiət" sərgisinin təqdimatı mədəni mübadilənin təşviqi istiqamətindəki

davamlı səyləri gücləndirir. "MAMA beynəlxalq sərgisinə ev sahibliyi etməklə yerli incəsənət mühitimizi daha da zənginləşdirir və ətraf mühitin qorunması kimi mühüm məsələlərdə global dialoqu təşviq edirik", - deyərək Rəşid Al Xəlifə bildirib.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-preziden-

ti, IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva planetimizdə iqlim dəyişikliyi nəticəsində meydana gələn problemlərdən bəhs edib, MAMA "Ana təbiət" incəsənət layihəsi vasitəsilə mövcud problemlərin həllinə kreativ üslubda yanaşıldığını diqqətə çatdırıb. Leyla Əliyeva bildirib ki, qlobal istiləşmə

mərəli, qənaətlə istifadə olunması və su itkisinin qarşısının alınması sahəsində tədbirlər, çirkab suların təmizlənməsi və irriqasiyaya yönləndirilməsi istiqamətində də fikir mübadiləsi aparılıb.

Böyük Qayıdışımız məhz Cəbrayıldan, Aprel döyüşlərində azad olunmuş Cocuq Mərcanlı kəndindən başladı. İkinci Qarabağ müharibəsindəki birinci uğurumuz da məhz Cəbrayıl şəhəri ilə, Cəbrayıl rayonu ilə bağlıdır. Bu, ölkəmizin tarixində əbədi qalacaq bir hadisədir. Müharibənin birinci həftəsində, oktyabrın 4-də Cəbrayıl şəhəri işğaldan azad edildi. 44 günlük Vətən müharibəsində Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan Silahlı Qüvvələri qısa müddət ərzində Ermənistanın 30 il ərzində havadarlarının dəstəyi ilə qurduğu ordunu darmadağın edərək, torpaqlarımızı azad etdi və beləliklə, ədalət, beynəlxalq hüquq bərpa olundu.

Zəfər tarixinə işğaldan azad edilmiş ilk şəhər kimi həkk olunan Cəbrayıldan da azad edilmiş digər ərazilərimiz kimi, yenidənqurma və bərpa işləri operativ və sistemli şəkildə davam etdirilir, sakinlərin öz ata-baba yurdlarında rahat və firavan yaşaması üçün bütün infrastruktur yaradılır. Həmçinin məşğulluğun yüksək səviyyədə təmin edilməsi üçün zəruri tədbirlər həyata keçirilir.

CƏBRAYIL ŞƏHƏRİNƏ DAVAMLI KÖÇ

2020-ci ilin 4 oktyabrından başlayaraq Dövlətimizin başçısı dəfələrlə rayona səfər edərək, görülən işlərlə yaxından tanış olur, təməlqoyma və açılış mərasimlərində iştirak edir, müvafiq tapşırıq və tövsiyələrini verir. Elə bunun nəticəsidir ki, Cəbrayıl şəhərinə köç davamlı reallaşır. Bu günlərdə Prezident İlham Əliyevin tapşırığına uyğun olaraq, işğaldan azad edilmiş ərazilərə Böyük Qayıdış dair I Dövlət Proqramına əsasən, yenidən qurulan Cəbrayıl şəhərinə, növbəti kök yola salınıb. Cəbrayıl şəhəri 33 ailə olmaqla, 183 nəfərə qısaq açıb. Şəhərə qədəm qoyan ailələr sevinc göz yaşları ilə öz doğma yurduna qovuşublar. Köçürülən ailələrin Cəbrayıl şəhərində dövlətimizin başçısının göstərişi əsasında yenidən tikilən binalarda məskunlaşması üçün bütün şərait yaradılıb.

Cəbrayıl şəhərinin işğaldan azad olunmasından dörd ildən artıq zaman ötür. "Cəbrayılın azad olunmasının çox böyük əhəmiyyəti vardır. Çünki İkinci Qarabağ müharibəsi dövründə işğalçılardan azad edilmiş birinci şəhər idi", - deyərək Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev çıxışlarının birində bildiriş: "O vaxta qədər artıq müharibə bir həftə idi ki, gedirdi və 20-yə yaxın kənd azad edilmişdi, o cümlədən Cəbrayıl rayonunun kəndləri. Ancaq şəhər olaraq birinci şəhər Cəbrayıl olmuşdur və Cəbrayıl əməliyyatı xüsusi əhəmiyyətə malik idi", - deyərək dövlətimizin başçısı Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Vətən müharibəsində əsl qəhrəmanlıq, fədakarlıq, rəşadət göstərdiyini bildirib, şəhidlərimizlə əbədi fəxr edəcəyimizi vurğulayıb. "Cəbrayıl şəhərinin azad olunması həm müharibənin sonrakı gedişatına müsbət təsir göstərmişdir, eyni zamanda, Ordumuzun və ümumiyyətlə, xalqımızın mənəvi ruhunu yüksəltdi. Bizim hamımızda inam var idi ki, bu müharibə bizim Zəfərimizlə başa çatacaq və hər yaşayış məntəqəsinin azad edilməsi, o cümlədən şəhərlərimizin azad edilməsi bu inamı daha da artırır", - deyərək Prezident bildirib ki, Cəbrayıldan bir neçə gün sonra uğurlu Hadrut əməliyyatı keçirilmişdir. Cəbrayıl rayonunun ərazisində aparılan hərbi əməliyyatlar nəticəsində 1 şəhər və 80 kənd işğaldan azad edildi. Bununla da Cəbrayıl rayonu 27 ildən sonra düşmən işğalından azad edildi və Azərbaycan Ordusunun Xocavənd rayonunun cənub kəndləri və strateji Hadrut qəsəbəsi istiqamətində hərbi əməliyyatlar keçirilməsi üçün geniş imkanlar yarandı.

QƏTIYYƏT, SIYASI İRADƏ, PRİNSİPIAL MÖVQE

Ermənistan və onun havadarları tərəfindən hərbi əməliyyatları dayandırmaq üçün

Böyük Qayıdış: Cəbrayıldan qaynar həyat

Prezident İlham Əliyev: "Bu il üçün bizim planlarımızda daha 20-yə yaxın yaşayış məntəqəsinə keçmiş köçkünləri qaytarmaqdır"

Azərbaycana diplomatik və siyasi təzyiqlər göstərsə də, dövlət başçımızın qətiyyəti, siyasi iradəsi, prinsipli mövqeyi ölkəmizə qarşı olan hücumları darmadağın etdi və ağır məğlubiyyətə uğrayan düşmən Kapituliyasına aktını imzalamağa məcbur oldu. 2020-ci ilin noyabrın 10-da Azərbaycan Prezidenti, Rusiya Prezidenti və Ermənistan baş nazirinin birgə bəyanatı imzalandı. Bəyanata əsasən, 10 noyabr 2020-ci il tarixində Moskva vaxtı ilə saat 00.00-dan etibarən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zonasında atəşin və bütün hərbi əməliyyatların tam dayandırılması elan olundu. Prezident İlham Əliyevin vurğuladığı kimi, "İkinci Qarabağ müharibəsi tarixi Zəfərimizlə başa çatdı. Bu gün bütün Azərbaycan xalqı qəhrəman övladlarımıza minnətdarlıq hissi ilə yaşayır, vətənpərvərlik ruhunda yetişmiş gənc nəsillə itirilmiş torpaqlarımızı xalqımıza, dövlətimizə qaytara bilməmişdir".

Cəbrayıl rayonunun işğal zamanı rayon 1 şəhər, 4 qəsəbə və 97 kənddən ibarət idi. 2016-cı ilin aprel döyüşlərində ordumuz düşmən qüvvələrini Cəbrayıl rayonunun Lələtəpə yüksəkliyindən və ətraf ərazilərdən geri çəkməyə məcbur etdilər. Vahid Azərbaycan rəmişi kimi qəbul edilən Xudafərin körpüsü də Cəbrayıl rayonuna yerləşdi. Bu körpü haqqında ilk məlumat VIII-IX əsrlərə aiddir. Xudafərin körpüsü Cənubi Azərbaycanla Şimali Azərbaycanın orta əsr şəhərlərini birləşdirən, karvan yolunun üstündə tikilib. O, həm də mühüm hərbi-strateji əhəmiyyət daşıyır. 2020-ci ilin oktyabrın 18-i də tariximizə daha bir şanlı gün kimi yazıldı. Cəbrayıl rayonunda yerləşən tarixi Xudafərin körpüsünün üzərində 27 il sonra üçrəngli Azərbaycan bayrağı ucaldıldı. Vətən Müharibəsində böyük zəfərlərə imza atan müzəffər ordumuz tarixi abidəni öz sahibinə qovuşdurdu.

Azərbaycanın müharibədə qalib gəlməsindən altı gün sonra, noyabrın 16-da Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva işğaldan azad olunan Cəbrayıl rayonuna səfər etdilər. Ali Baş Komandan Cəbrayıl şəhərində və Xudafərin körpüsündə Azərbaycan bayrağını qaldırdı. 2020-ci il noyabrın 26-da "Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalı təsis edildi. Cəbrayıl uğrunda gedən döyüşlərdə iştirak etmiş 12523 hərbi qulluqçu medalla təltif edildi.

"ON MİNDƏN ÇOX KÖÇKÜN ARTIQ EVLƏRLƏ TƏMİN EDİLİB VƏ ORADA YAŞAYIR"

"Dəmir yumruğu"un gücü, Azərbaycan ordusunun əzmi, qətiyyəti, peşəkərliliyi, vətənpərvərliyi, xalqın Ali Baş Komandanın ətrafında bir yumruq olaraq birləşməsi nəticəsində 30 ilə yaxın Ermənistanın işğalı altında olan torpaqlarımız azad olundu. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev işğaldan azad olunan torpaqlarımıza səfər edərək, erməni vandalları

nın törətdiyi eməlləri bir daha xalqımıza göstərər və bu ərazilərdə görüləcək işlərlə bağlı tapşırıq və göstərişlərini verir, açılışlar edir, yeni təməllər qoyur. Artıq davamlı olaraq işğaldan azad olunan ərazilərimizə əzəli sakinlər Prezident İlham Əliyevin tapşırığına uyğun olaraq, işğaldan azad edilmiş ərazilərə Böyük Qayıdış dair I Dövlət Proqramına əsasən, yenidən qurulan ərazilərə qayıdılar.

Azərbaycan bu gün quruculuq meydanında imza atdığı layihələri ilə sözü deyir. İşğaldan azad olunan ərazilərdə böyük abadlıq-quruculuq işləri davam etdirilir. Bildiyimiz kimi, azad olunmuş Qarabağ və Şərqi Zəngəzur yaşıl enerji zonası elan edilmişdir. Bu və ya digər layihələr çox böyük perspektivə malikdir. "Biz üç il ərzində 10 yaşayış məntəqəsinə keçmiş köçkünləri qaytara bilməmiş və artıq mətbuatda da bu gedib. On mindən çox köçkün artıq evlərlə təmin edilib və orada yaşayır. Bütövlükdə 30 minə yaxın insan orada yaşayır, müxtəlif vəzifələrdə çalışır, inşaata, dövlət işlərində və digər sahələrdə", - deyərək Prezident bildiriş: "Bu il üçün bizim planlarımızda daha 20-yə yaxın yaşayış məntəqəsinə keçmiş köçkünləri qaytarmaqdır. O şəhər və kəndlərin adları artıq seçilib, layihələr icra edilir. Bir çox kəndlərdə, şəhərlərdə indi inşaat işləri gedir və bu ilin sonuna qədər 30-a yaxın yaşayış məntəqəsində keçmiş köçkünlər məskunlaşacaqlar. Biz əsas infrastruktur layihələrini yəqin ki, bir-iki ilə başa çatdıracağıq."

15 000 SAKİN ÜÇÜN MÜASİR ŞƏHƏR

Təhlükəsiz yaşayışı və dövlət idarəetməsini təşkil etmək, şəhər, qəsəbə və kənd yaşayış məntəqələrinin tikintisini və dayanıqlı infrastrukturla təminatını həyata keçirmək, müasir standartlara uyğun xidmətlərin yaradılmasını təmin etmək və s. prioritet məsələ olaraq qarşıya qoyulub və əhalinin doğma torpaqlarına geri qayıdışının yüksək səviyyədə təminatı istiqamətində davamlı layihələr həyata keçirilir. İnkişaf strategiyası nəticəsində dünya miqyasında sabit və dayanıqlı iqtisadiyyatı, eləcə də böyük maliyyə resursları olan, global enerji təhlükəsizliyinin təminatında strateji rol oynayan Azərbaycan postpandemiya və postkonflikt dövründə keyfiyyətə yeni olan və 2022-2030-cu illəri əhatə edən strateji inkişaf mərhələsinə daxil olub. Uğurla həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatlar milli iqtisadiyyatın davamlı inkişafını, müasir sosial-iqtisadi infrastruktur quruculuğu proseslərinin sürətlənməsini, insan kapitalının davamlı inkişafını təmin edir.

Cəbrayıl şəhərinin Baş planına əsasən, müasir Cəbrayıl şəhəri özü və yaxınlıqdakı 5 kəndi əhatə edəcək və şəhərin ümumi ərazisi 625 ha təşkil edəcək. Layihədə şimaldan cənuba doğru uzanan Çaylaqçay ətrafında şəhərin mərkəz hissəsində təklif olunan "yaşıl zolaq" şəhərin əsas onurğası kimi verilib. Qeyd edək ki, rayon ərazisində bir çox tarix-

memarlıq abidələrinin, o cümlədən Xudafərin körpüsünün yerləşməsi şəhərin gələcək özünəməxsus memarlıq görünüşünün yaradılmasında xüsusi rol oynayacaq.

Şəhərin bərpası və inkişafı üçün 4 mərhələ nəzərdə tutulur. 2026-cı ilin sonunadək təqribən 3 800 nəfərin şəhərdə yerləşəcəyi qeyd olunur, 2040-cı ilin sonuna qədər Cəbrayıl şəhərində 15 000 sakinin yaşayacağı proqnozlaşdırılır. Baş planda yaşayış üçün 143 hektar ərazi ayrılıb və burada az, orta mərtəbəli binaların, həyətə malik fərdi yaşayış evlərinin inşası nəzərdə tutulub. Əhalinin 82%-nin orta və azmərtəbəli çoxmənzilli binalarda, 18%-nin isə fərdi evlərdə yaşayacağı planlaşdırılıb. Yaşayış evlərinin layihələndirilməsi zamanı şəhər ərazisindən səmərəli istifadə və müasir memarlıq həlləri əsas götürülüb.

Baş planların hazırlanması zamanı məskunlaşma sisteminin formalaşdırılmasında əhalinin məşğulluğunun davamlılığı əsas götürülüb. Şəhərin məşğulluq imkanları rayon ərazisindən keçən beynəlxalq əhəmiyyətli magistral yollar və zəngin təbii ehtiyatlar nəzərə alınmaqla proqnozlaşdırılıb. Beləliklə, şəhərin iqtisadi inkişafında xidmət və sənaye sektorlarının böyük rol oynayacağı, kənd təsərrüfatı sahəsinin isə digər yaşayış məntəqələrində daha çox inkişaf edəcəyi göstərilib.

CƏBRAYILIN İŞIQLI GƏLƏCƏYİ ÜÇÜN QOYULAN TƏMƏLLƏR

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Cəbrayıla səfərləri bir sıra hadisələrlə tarixin yaddaşına köçür. Cəbrayılın işıqlı gələcəyi üçün təməllər qoyulur. Dövlət başçımız tərəfindən rayonun Karxulu kəndinin təməli qoyulub. Cəbrayıl rayonunun inzibati ərazisinə daxil olan Karxulu kəndi şimaldan Əhmədbəyli-Horadiz-Mincivan-Ağbənd avtomobil yolu, cənubdan və cənub-şərqdən Horadiz-Ağbənd demir yolu xətti ilə əhatə olunub. 2040-cı ilədək kəndin layihələndirilən ərazisi 313 hektar təşkil edir və bu müddət ərzində kənddə 4428 sakin üçün 940 fərdi ev və bir neçə mərtəbəli bloklu evlərin layihələndirilməsi, eləcə də tikintisi nəzərdə tutulur. Kənddə inzibati bina, klub-icma, ailə və idman sağlamlıq mərkəzləri, ticarət və məişət xidməti binası, kiçik sahibkarlıq obyektləri inşa olunacaq. Bundan başqa, Baş plana müvafiq olaraq, kənddə əhalinin tələbatına uyğun iki tam orta məktəb və dörd uşaq bağçası tikiləcək. Bu gün Azərbaycan Ordusu tərəfindən işğalçılardan azad edilən Cəbrayıl şəhəri yeni dövrünü yaşayır. Erməni vandalları, təcavüzkarları tərəfindən dağıdılmış əraziləri yenidən qurmaq böyük güc, potensial və zaman tələb edir. Ölkəmizdə yenidənqurma, abadlıq və quruculuq işlərinin aparılması məqsədi ilə bütün güclər səfərbər olunub və işğaldan azad edilən ərazilər yeni, işıqlı həyata qədəm qoyub.

Zümrüd BAYRAMOVA

Ermənistan üçün QORXUNC QEYRİ-MÜƏYYƏNLİK

Dünya düzənində baş verənlərin hayları təlaşdırması, narahat etməsi və hətta qorxuya salması heç də təsadüfi deyil. Çünki rəsmi İrəvanın "güvənc yeri" olan ölkələr belə tamamilə fərqli bir mövqə sərgiləməkdədir və məhz buna görə hayların yuxuları qarışıb. Xüsusən də hayların dəstək "umduqları" ABŞ kimi bir ölkənin artıq heç də əvvəlki mövqedə olmadığını görərmənilər, bunun Fransa kimi arxa saydıqları ölkənin Ermənistanla münasibətində də "fərqli yanaşmaya" səbəb olduğunu da müşahidə edirlər. Onu da müşahidə edirlər ki, Amerika da, Avropa da hayların yox, öz hayındadır və Ermənistan heç də marağ dairəsində deyil. İndi artıq ermənilər görürlər və başa da düşürlər ki, ölkələrinə olan dırnaqarası "maraq" ancaq Rusiya tərəfinə məxsusdur və Amerikanın da, Avropanın da kənara çəkilməkdə olması Kremlin, xüsusən də Vladimir Putinin əl-qolunu açır, tam əminliklə addım atmağa imkan verir. Məhz buna görə də haylar yuxularını qarışdırıblar, çünki özlərini də, ölkələrini də qorxunc bir qeyri-müəyyənləkdə görürlər.

Amerikanın "dəstəyindən" məhrum olduqları qənaətinə gələn Ermənistanın siyasətçiləri üçün "gələcək" həddindən artıq "qaranlıq" görünür

Ermənistanın hansısa bir diplomatının, məsələn, ABŞ-dakı səfirinin Pentaqonda hansısa görüş keçirməsi, formal da olsa belə, Ermənistan-ABŞ strateji tərəfdaşlığı və Cənubi Qafqaz regionunda sülh prosesi haqqında əsassız və mənasız danışıması belə hayları çox "sevindirirdi", necə ki, bu vaxta qədər boş-boşuna "sevincək" olublar. Bəli, indi ermənilər onları guya heyrləndirən, şok edən geosiyasi qeyri-sabitlik və qeyri-müəyyənləkdə gördüklərinə görə küçklərinə birə düşüb və artıq etiraf da edirlər ki, bu vaxta qədər özlərini aldadıblar, yalandan seviniblər, xam xəyallara da düşüblər. Ermənistanla məxsus mətbuat səhifələrinə nəzər saldıqda, görürük ki, bu vaxta qədər "yaxşı" olanın əslində, yaxşı olub-olmadığını artıq dəqiq bilmədikləri açıq şəkildə etiraf da edilir.

Sözsüz ki, haylar özlərinə məxsus şəkildə "bəzəmək", yəni, hansısa don geyindir-mək bacarıqlarına da "əl atmış" olurlar. Belə ki, Ermənistan mediasında bir-birinin ardınca qeyd olunur ki, guya demokratiyanın keşiyində duran əsas qüvvə hesab edilən ABŞ-ın nüfuzunu heyretəməz sürətlə itirməsinə bütün sivil dünya heyretlə baxır. Belə çıxır ki, bu vaxta qədər Amerikanı özləri üçün "ideal" hesab edənlər, ağızları ətə çatmayan pişik misalında "ətini iyələndiyini" iddia edirlər. Hətta olaylara şok olduqlarını da gizlətmirlər. Məsələn, ABŞ-ın Ukraynaya silah satışını dayandırması xəbərini eşidən haylar gözlərini bərəldərək, buna heyrləndirənlərini açıq şəkildə bildirirlər. Silah satışının dayandırılması barədə Ukrayna parlamentinin Müdafiə Komitəsinin rəhbəri Roman Kostenkonin deməsi və ABŞ-dan bu xəbəri təkzib edən bir nəfərin vələ olmaması ermənilərə lap "təsirli" olub. Maraqlıdır, niyə belə "təsirlənməli" idilər ermənilər? Soruşmaq ayıb olmasın, ukraynalılara silah satışının, verilməsinin dayandırılmasının haylara nə aidiyyəti var idi

ki, erməni cəmiyyətində belə "rezonans" doğurmuş olub? Görünür, hansısa bir "təsiri" var imiş, amma bunu boyunlarına almaq istəmirlər. Boyunlarına almaq istəmirlər ki, Ukrayna ilə bağlı Amerikanın bu zamana qədərki mövqeyindən, imtina etdiyi məsələdən dolayı silah əldə etmək "imkanları" və xüsusən də Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə dəstək barədə ümidlərini "basdırmalı" olublar. Həzm edə bilmədikləri məhz bu məqamdır və buna görə də özləri belə vəziyyətlərini qorxunc qeyri-müəyyənləkdə kimi qiymətləndirirlər. Çünki silahdan, xüsusən də dəstəkdən məhrum bir işğalçı dövlət olan Ermənistanın siyasətçiləri üçün "gələcək" həddindən artıq "qaranlıq" görünür və özlərini də, ölkələrini də bu səbəbdən dolayı qeyri-müəyyənləkdə görürlər.

ABŞ kimi bir dövlətin hazırkı mövqeyi və senatorun fikirləri hayları bərk qıcıqlandırır, hətta "soyuq duş effekti" yaradıb

Konqresin respublikaçı üzvlərinin məhz Birləşmiş Ştatların BMT-dən tamamilə çıxarılmasını nəzərdə tutan qanun layihəsi təqdim etmələri də erməni cəmiyyətində şok bir xəbər olaraq qarşılanıb. Sənəd ölkənin təşkilatı və onun strukturlarına üzvlüyünün ləğvini, maliyyələşdirməni dayandırılmasını, Senatın təsdiqi olmadan ölkəyə yenidən girişin qadağan edilməsini, sülhməramlı missiyalarda iştirakdan imtina tələb edir deyərək haylar lap dilxor olublar. "BMT "tiranların platformasına" çevrilib və ABŞ-ın maraqlarına zidd fəaliyyət göstərir, ona görə də Vaşinqton onu maliyyələşdirməyi dayandırmalıdır", deyərək senator Mayk Linin "Fox News"-a bildirməsi də nədənsə, ermənilərə "xoş təsir" bağışlamayıb. Hər halda, haylar BMT kimi bir beynəlxalq təşkilatın "dərini çəkmək" niyyətində deyillər və hansısa məqamın onlara "toxunduğundan" narahatdırlar. Yəqin ki, bunun da onlar üçün, bütövlükdə Ermənistan üçün bir qeyri-müəyyənləkdə yatdığı qənaətinə deyillər deyərək, senatorun fikirləri hayları bərk qıcıqlandırır.

Moskvanın Ukraynaya təcavüzünün

üçüncü ildönümünə həsr olunmuş, Ukraynanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyən və bir daha Rusiyadan qoşunların çıxarılmasını tələb edən BMT qətnaməsi layihəsinin "həmmüəllifliyindən" ABŞ-ın imtina etməsi xəbərini eşitmək də ermənilər üçün yəqin ki, "soyuq duş effekti" yaradıb. Çünki Ukraynanın ən nüfuzlu Qərb müttəfiqinin mövqeyində böyük dəyişiklik hayları əməlli-başlı "silkeləmiş" olub. Həmçinin "Yeddilik" ölkələrinin gələn həftə yayacağı planlaşdırdığı bəyanatda Rusiyanın təcavüzünü pisləyən ifadəyə Vaşinqton etiraz etməsi də haylar üçün şok xəbər sayılır. Xüsusən də, 2022-ci ilin fevralından bəri BMT və G7 tərəfindən müntəzəm olaraq istifadə edilən "təzə" razılaşmaqdan Amerikanın imtina etməsi Ukrayna prezidenti Vladimir Zelenski ilə ABŞ prezidenti Donald Tramp arasında genişlənən fikir ayrılığı fonunda baş verdiyi qənaətinə gələn ermənilər üçün "tərs sille" olub. Ona görə tərs sille olub ki, bu qədər dəstək vədindən sonra hər şeydən Amerika tərəfindən imtina edilməsi ermənilər üçün bir "siqnal" olaraq, onları "həyəcan təbili çalmaq" məcburiyyətində qoyub.

Haylar qorxurlar ki, ölkələrini tam nəzarət altına götürəcəyi anı gözləyən Rusiya prezidenti istənilən anda istədiyini etməyə cəhd göstərə bilər

"Tamamilə aydın olmalıdır ki, Zelenskini öz reytingi ilə bağlı nəzarəti altında olan sorğusu etibarlı deyil!! Əgər Zelenski Ukrayna xalqı tərəfindən həqiqətən də sevilseydi, sevimli olsaydı, o, seçki keçirərdi. O, bütün Ukrayna mediasına nəzarəti ələ keçirməsinə baxmayaraq, böyük fərqlə uduzacağını bilir və ona görə də seçkiləri ləğv etdi. Əslində, Ukrayna xalqı ona nifrət edir və buna görə də o, seçki keçirməkdən imtina edib. Mən Zelenskini seçki keçirməyə çağırıram və əgər bacarırsa, boyun qaçırmamaqla deyilənləri təkzib etsin. O, bunu etməyəcək. Ukrayna əsgərlərinin cəsədləri ilə qidalanan iyrənc, kütləvi rüşvət maşınından asılı olmayaraq, ona məhəl qoymamaqda və sülhə nail olmaqda Prezident Tramp haqlıdır", deyərək

ABŞ prezidentinin müşavirlərindən biri olan milyarder İlon Maskın Vladimir Zelenski ilə bağlı tamamilə kəskin bir açıqlamasının İrəvanı yetərincə qıcıqlandırması Ermənistanla məxsus mətbuat səhifələrində dərhal öz əksini tapıb.

Məhz erməni mediası yazır ki, bütün bunlar ABŞ-ın Rusiya ilə müttəfiqliyə daha çox marağ göstərərək, dünyanı yenidən bölmək kursu qurduğunun bir daha sübutudur. Haylara məxsus mətbuat səhifələri qeyd edirlər ki, yeni şərtin, daha dəqiq desək, yeni yaranan vəziyyətin fonunda Ermənistanla münasibətdə Putinin əlləri tamamilə "açılmış" olacaq və onlara qarşı istədiyini artıq edə biləcək. Xüsusən də qeyd edilir ki, Robert Köçeryanın və Serj Sarkisyanın "heyretəməz şəkildə" aktivləşməsi də məhz buna görədir. Rəsmi İrəvan daha çox Rusiyanın məhz Ermənistanın hazırkı rəhbərliyini "aradan götürməyi" planlaşdırdığından çekinir və hətta qorxur. Çünki hayların hamısı yaxşı bilirlər ki, erməni baş nazir Nikol Paşinyan Vladimir Putinə yetərincə qıcıqlandıra bilib. Onu da bilirlər ki, Rusiya prezidenti gözləməyi, səbr etməyi yaxşı bacarır və Ermənistanı tam onun nəzarəti altına qaytarmağın mümkün olacağı "anı" gözləyir. Hətta qorxurlar da ki, o, Ukraynadakı müharibənin sonrakı gedişindən asılı olmayaraq, bunu etməyə istənilən anda cəhd edə bilər.

Etdikləri xəyanətkarlıqlarına görə cavab verməli olacaqlar və bu vaxt artıq çoxdan yetişib

Çoxdandır ki, ermənilər öz ümidlərinin puç olduğuna əmindirlər və hansısa təsir imkanlarına malik olmadıqlarını da yaxşı bilirlər. Təsadüfi deyil ki, erməni mətbuatı barbar bağırır və "bu perspektivlərə" kim və necə müqavimət göstərə biləcəyi ilə əlaqədar sualla da erməni cəmiyyətinə müraciət edir. Məsələ burasındadır ki, "heç kim" cavabını da öz-özünə vermiş olur. Çünki artıq haylar üçün də sirr deyil ki, hazırda başda ABŞ və Fransa olmaqla, hər bir tərəf öz mövqeyini, özünü qorumağa çalışır, Ermənistanı yox. Hətta indiki vəziyyətdə hayların bəzi arxa çevirdikləri ölkələrin "məsələyə" münasibət belə bildirmək istəməməsi də nə sirr deyil, nə də təsadüfi ola bilməz.

Hayları daha çox qıcıqlandıran və özlərini daha qaranlıqda, qorxulu qeyri-müəyyənləkdə hiss etdirən hadisələrin belə kəskin dönüşündən bütün Avropa ölkələri kimi Fransanın da belə şokda olmasıdır. Çünki bütövlükdə erməni cəmiyyəti yaxşı başa düşür ki, Putin Rusiyanın NATO üzvü olan ölkələrdən birinə və ya Moldovaya qarşı indi uzaq görünən hücum təhlükəsindən çoxları qorxuya düşüblər və ən çox da ermənilərə görə deyil, özlərinə görə narahatdırlar. Bəli, indi Avropanın, Amerikanın Ermənistanla, ümumiyyətlə, Cənubi Qafqaza ayırmaq üçün heç vaxtı da yoxdur. ABŞ, Rusiya və Avropa artıq regiondan əl çəkərək, öz problemlərinə başlarını qarışdırdığı təqdirdə "başlarına gələ biləcək hadisələri" ermənilər yaxşı bilirlər.

Yaxşı bilirlər ki, araba kölgəsində yatdığı zaman bunu öz kölgəsi bilən at misalında, bir zamanlar söykədikləri və qədrini bilmədikləri, nankorluq etdikləri kölgəyə, daha doğrusu arxa dayağa nankorluq etməklə, öz oturduqları budağı kəsmiş olublar. Amma bunu indi bilsələr də artıq gecdir və ox yaydan çıxdığı kimi, hadisələr də öz məcrasından çıxıb. Artıq haylar başlarına gələ biləcək növbəti fəlakətləri, məhz Rusiyanın həmləsi fonunda qarşılaşacaqları arzuolunmaz halları gözləmək məcburiyyətindədirlər. Çünki bu qədər xəyanətkarlıqlarının ardınca nə edəcəklərini qətiyyənlə bilmirlər. Bircə onu bilirlər ki, nə vaxtsa etdikləri xəyanətkarlıqlarına görə cavab verməli olacaqlar və bu vaxt artıq çoxdan yetişib. Ona görə də mövcud durumu Ermənistan üçün qorxunc qeyri-müəyyənləkdə hesab edirlər və hardasa haqlı da ola bilərlər...

İnam Hacıyev

Tarixin ən yanlış səhifəsi

Son iki yüz il ərzində tarixin elə bir mərhələsi yoxdur ki, orada ermənilərin azərbaycanlılara qarşı vəhşilikləri, soyqırımı aktları törədilməsin. Hər zaman erməni terrorçuları xarici havadarlarının siyasi, hərbi dəstəyinə arxalanaraq millətimize qarşı dəhşətli vəhşiliklər, vandal aktları həyata keçirib, yüzlərlə yaşayış məskəni dağıdıb, yüz minlərlə insan öldürülüb. Əsasən Rusiya imperialistləri ermənilərin bölgədə möhkəmlənməsinə və azərbaycanlılara qarşı qətləmlər həyata keçirməsinə yardımçı olub. Rusiya Türkmənçay və Ədirnə müqaviləsinin şərtlərinə istinad edərək erməniləri indiki fars-molla rejimi və Osmanlı imperiyası ərazisindən Şimali Azərbaycan ərazilərinə köçürməyə başladı. 1829-cu il sentyabrın 2-də Osmanlı 1828-ci il martın 20-də imzalanan Türkmənçay müqaviləsindən dərhal sonra Rus çarı I Nikolay "Erməni vilayəti" yaradılması barədə fərman verdi. Köçürülən erməni ailələrinə kömək etmək üçün rus dövlətinin xəzinəsindən 25 min rubl gümüş pul ayrılışdı. Hətta erməni baş kəşən cəllad Qazarov Lazaryan Ərdəbil şəhərinə komendant təyin edildi. 1828-ci il dekabrın 24-dəki Lazarevin Paskeviçə yazdığı Yekun Hesabatında köçürmə işi 1828-ci il fevralın 26-da başlamış və iyunun 11-də başa çatmışdı. Tarixçi İ. Şopenin yazdığına görə, İrəndən köçürülən ermənilərdən yalnız 366 ailə (1715 nəfər) İrəvan şəhərinin ətrafında, 265 ailə (1110 nəfər) Naxçıvan şəhərində və 36 ailə (482 nəfər) isə Ordubad ərazisində məskunlaşdırıldı. Xaricdən köçürülən ermənilər İrəvan əyalətinin 119 kəndində, Naxçıvan əyalətinin 61 kəndində, Ordubad dairəsinin 11 kəndində yerləşdirildi. Beləliklə, İrəvan əyalətində 4559/23588 nəfər, Naxçıvan ətrafında 2137/10652 nəfər, Ordubad dairəsində 250/1340 erməni ailəsi yerləşdirildi. Nəticədə qondarma Erməni vilayətinə 35560 nəfərdən ibarət erməni ailəsi köçürüldü. Lazaryevin hesabatından məlum olur ki, üç ay yarım ərzində İran bölgəsindən 8249 xristian-erməni ailəsi İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ əyalətinə köçürülmüşdü, bu da ən azı 40 min nəfər demək idi. Rusiya dövlətinin xəzinəsindən 14000 manat qızıl, 400 manat gümüş pul xərclənmişdi. Məsələn, rus tədqiqatçısı N.Smirnov İrəndən 90 min erməninin köçürülərək Azərbaycan ərazilərində məskunlaşdığını yazır. Tarixi hadisələrin sonrakı gedişi bir daha sübut etdi ki, İran erməniləri Şimali Azərbaycan torpaqlarına xüsusi məqsədlə - Yeni Vətən yaratmaq məqsədilə köçürülmüşdü. Bu işləri həyata keçirməkdə canfəşanlıq göstərən hərbiçilər və din xadimləri Rus çarizmi tərəfindən mükafatlandırılırdılar. Rus qoşunları 1828-ci il iyunun 14-də Paskeviçin komandanlığı altında Gümrü yaxınlığında 12 minlik qoşunla Arpaçaydan Şərqi Anadoluda hücumları başladı. İyunun 23-də Qars qalası işğal edildi. İyulun 24-də rus qoşunları Axalkələyi, avqustun 15-də Ahıskanı, 22-də Ərdahanı, 28-də Bəyazidi işğal etdilər. Baş verən işğallarda ermənilər xüsusi fəallıq göstərmişlər. Onlar ruslara daxili məsələlər, ordunun yerləşdiyi ərazilər və digər mühüm məsələlər haqqında məlumatlar çatdırmışlar. Bu baxımdan rus ordusu hücum zamanı müəyyən üstünlüklər qazanmağa nail olmuşdur.

Ədirnə müqaviləsi ermənilərin Qafqaza kütləvi köçürülməsinə yol açdı

1829-cu ilin yazında müharibənin yenedən alovlanması nəticəsində rus qoşunları Ərzurumu, daha sonra Muşu, Oltunu və Bayburtu işğal etdilər. İrəvan xanlığından-öz atababa yurdlarından didərgin salınan azərbaycanlılar ən çox Şərqi Anadoluda sığınacaq tapmışdılar. Rus qoşunlarının Şərqi Anadoluya hücumları vaxtı qırğınlarla və yenedən bu ərazidən köçkün halına düşməyə düçar olan yenə də azərbaycanlılar idi. Yenə də onlar əsasən Türkiyənin içərilərinə köçməyə məcbur oldular. Ədirnə sülhünün 13-cü maddəsinə əsasən Türkiyənin işğal olunmuş torpaqlarındakı ermənilər 18 ay ərzində daşınan əmlakları ilə bərabər Rusiya təbəbeliyinə keç-

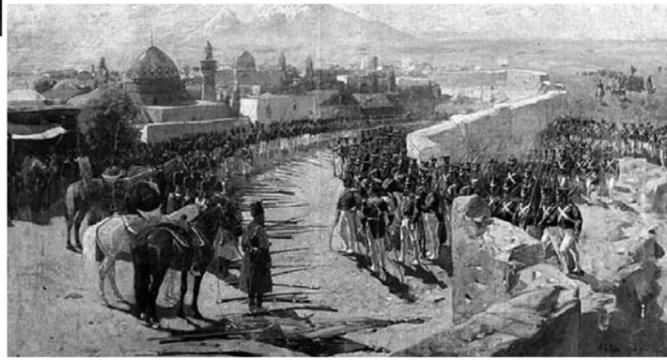
mək hüququ verilmişdi.

Türkiyədə yaşayan ermənilərin yenidən işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinə köçürmək və eləcə də, Türkiyə ilə sərhədboyu ərazilərdə də ermənilərin say üstünlüyünü təmin etmək məqsədilə 1829-cu il oktyabrın 10-da Paskeviç rus imperatoru I Nikolaya report yazıb Ərzurumda və Qarsda yaşayan ermənilərdən 10 min nəfərin Gürcüstanda və "Erməni Vilayətində" yerləşdirilməsinə icazə istədi. 1829-cu il noyabrın 18-də hərbi nazir Çernışov Paskeviçə bildirdi ki, çar I Nikolay onun təklifini bəyənmişdir. Türkiyənin Qars və onun itrafından köçürülən ermənilər yaşadıkları ərazilərin iqliminə uyğun olaraq Ələyöz (Alagöz) dağı ətrafındakı boşaldılmış Azərbaycan kəndlərində yerləşdirildi. Rus general-mayor Bercman Qarsdan Gümrüyə yola salınan 400 erməni ailəsinə sənəd təqdim etdiyini bildirdi. İrəvan yaxınlığında Sərdəbad qalasında olan 270 ev həmin vaxt ermənilər tərəfindən zəbt edilmişdi. Bir qədər keçdikdən sonra M. Vladkin ermənilərin bu əraziyə köçürülməsi haqqında yazırdı: "İrəvan quberniyasında yaşayan ermənilərin əksəriyyəti buranın yerli sakinləri olmayıb 1828-1829-cu illər müharibəsindən sonra Türkiyədən bu ərazilərə köçürülmüşlər".

Yalnız 1830-cu ildə Osmanlı dövləti torpaqlarından Qafqaza 84 min nəfərdən artıq erməni köçürüldü

Türkiyədən köçürülən ermənilər Axıska, Pəmbək-Şorəyel və "Erməni vilayətində" yerləşdirildi. Göyçə gölü ətrafı və Baş Abarana 14044 erməni ailəsi köçürülmüşdü. Ərzurumdan köçürülən 7288 erməni ailəsindən 500-ü, eləcə də Ərdahanın 67 erməni ailəsi Axıska paşalığı ərazisində, 1050 ailə Borçalı distansiyasında və Çalqa ətrafında, qalan 1305 ailə Pəmbək və Şorəyel distansiyalarında yerləşdirilmişdi. Hesablama komissiyasının sayına görə, Osmanlı dövləti torpaqlarından 84 min nəfərdən artıq erməni və yunan köçürüldüyü məlum olur. Lakin 1831-ci il aprelin 24-də qraf Paskeviçin adına verilmiş Əlahəzretin buyruğunda Türkiyə vilayətindən köçürülmüş xristianlar, yəni erməni və yunanlardan ibarət 14 mindən çox ailə (90 min nəfərə qədər) üçün 380 min gümüş pulun Rus dövləti tərəfindən ayrıldığı bildirildi. İ.Şopenin apardığı siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, 1828-1829-cu illər Rusiya-Türkiyə müharibəsindən sonra "Erməni vilayətinə" Türkiyədən 21666 nəfər (3682 ailə) erməni, 324 nəfər (67 ailə) yezidi kürd köçürülmüşdü.

Rusiya imperatorunun fərmanı ilə "Erməni vilayəti" yarandığı vaxt İrəvan əyalətində 4 dairə yaradıldı. İrəvan, Sərdəbad, Şərur, Sürməli. 1834-cü ilin Kneral təsvirinə görə

hamılıqla İrəvan əyalətində 22336 ailə var idi ki, bunun da 65300 nəfərini kişi cinsi təşkil edirdi. Bunların 29690 nəfəri tatar, yəni Azərbaycan türkləri, 10350 nəfəri əvvəllər köçürülmüş ermənilər və 24255 nəfəri İran və Türkiyədən yenidən köçürülən yezidi kürdlər və az bir qismi boş adlanan qaraçılardan ibarət idi. İ.Şopenin əlyazması 20 cilddən ibarət həmin siyahıyaalmanın nəticələri 1852-ci ildə nəşr edilən "Erməni vilayətinin Rusiya imperiyasına birləşdirilməsi dövrünün tarixi abidəsi" adlı əsərində verilmişdi. Onun siyahıya alınmasına görə müharibədən sonra erməni vilayətində mövcud olmuş 752 kənddən 521-i İrəvan əyalətinə, 179-u Naxçıvan əyalətinə, 52-si isə Ordubad dairəsinə aid idi. Siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, köçürülməyəcək vilayətlərdə 81749 nəfər müsəlman, 25151 nəfər erməni qeydə alınmışdı. 1832-ci il siyahıyaalmasına görə, İrəvan əyalətindəki kəndlərdən 463-də müsəlmanlar (Azərbaycan türkləri), 98-də ermənilər, 63 kənddə isə Azərbaycanlılar və ermənilər qarışıq yaşayırdılar. Beləliklə, erməni köçkünlər boşaldılmış 126 azərbaycanlı kəndində, azərbaycanlılar yaşadığı 70 kənddə, 22 qarışıq və 47 erməni kəndində məskunlaşmışdı.

Ermənistanda 1935-ci ilədək orada 190-dan artıq azərbaycanlı yaşayış məntəqəsinin adı dəyişdirilmişdir

XIX əsrin 90-cı illərində Türkiyə dövlətindən baş verən erməni qiyamlarının yatırılmasından sonra daha 400 minə yaxın erməni yenə də Cənubi Qafqaza-Azərbaycan torpaqlarına köçdü. N.Şavrov qeyd edir ki, XIX əsrin əvvəlində Cənubi Qafqazda yaşayan 13000000 erməninin bir milyondan çoxu yerli əhali deyil, onları bura biz köçürüb gətirmişik. XIX əsrin 20-30-cu illərindən başlayaraq Cənubi Qafqazın etnik xəritəsində yeni toplum-erməni toplumu meydana oldu. 1988-ci ildə azərbaycanlıların keçmiş İrəvan xanlığı ərazisindən-Ermənistandan deportasiyası başa çatdı. Azərbaycan toponimləri erməniləşdirilir. Bir sözlə, ermənilər özlərinə saxta tarix yaradırlar. Tarixi həqiqəti bunu deməyə əsas verir ki, ermənilər Cənubi Qafqaza gəlmə-köçürüldü götürülmə etnosdur. Onların əcdadları hesab olunan tayfalar təqribən e.ə. I minilliyin ortalarında Fərat çayının yuxarılarında meydana olmuşlar. Onlar bura Balkan yarı-

madasından köçüb gəlmişlər.

Ermənistanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra 1935-ci ilədək orada 190-dan artıq azərbaycanlı yaşayış məntəqəsinin adı dəyişdirilmişdir. Ermənistanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra rəsmi addəyişmə emeliyyətləri 1935, 1938, 1939, 1940, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1957, 1962, 1968, 1969, 1977, 1978, 1980-ci illərdə Ermənistan AS-nin fərmanı əsasında həyata keçirilmişdir. 1988-ci ilin avqust ayınadək indiki Ermənistan adlanan ərazisində 521 türk mənşəli yaşayış məskəninin adı dəyişdirilmişdir. 1918-1987-ci illərdə indiki bu torpaqlarda 254 azərbaycanlı yaşayış məntəqəsi müxtəlif yollarla (əhali siyahıya məruz qalmaqla), deportasiya edilməklə və s. yaşayış məntələri siyahısından silinmişdi.

Azərbaycanlıların 1948-1953-cü illər deportasiyasından sonra 60-dan çox yaşayış məntəqəsinin adları dəyişdirilmişdir. Ermənistan AS-nin 1991-ci il 9 aprel fərmanı ilə azərbaycanlılara məxsus 90 məntəqənin adı dəyişdirilib. Ümumiyyətlə, son dövrdə 667 toponim dəyişdirilmişdir. Rus çarizminin erməniləri köçürməkdə məqsədi İran və Türkiyə sərhədlərində möhkəmləndirilmiş xristian zolağı yaratmaq və həmin dövlətlərə qarşı gələcək işğallarda ermənilərdən yəni bir vasitə kimi istifadə etmək idi. 1918-ci il mayın 29-da Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti xalqın iradəsinə nəzər almada, böyük dövlətlərin təzyiqi ilə öz ərazisində paytaxt qədim Azərbaycan şəhəri İrəvan olmaqla erməni dövləti yaradılmasına razılıq verdi. Ermənilər və onların Moskvadakı himayəçiləri Azərbaycana qarşı gələcəkdə yeni ərazi iddiası irəli sürmək üçün zəmin hazırladılar. Daha doğrusu, bugünkü Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin bünövrəsi qoyuldu. Yalnız 1946-1948-ci illərdə 100 mindən çox erməni xaricdən köçürülərək Qərbi Azərbaycan ərazisində məskunlaşdırıldı. Ermənilərin Azərbaycan ərazilərinə köçürülməsi və burada möhkəmlənmələri sonrakı mərhələdə xalqımıza böyük faciələr yaşatdı.

Yalnız 30 illik işğal dövründə Qarabağdan və ətraf ərazilərdən on minlərlə soydaşımız didərgin salındı, yüzlərlə insan öldürüldü, Cəbrayıl, Füzuli kimi tarixi özündə yaşayan şəhərlər "Avropanın Xirosiması"na çevirildilər. Xocalı soyqırımı yaşandı, Şuşa, Zəngilan, Kəlbəcər və bu kimi digər faciələr yaşandı. Yüzlərlə yaşayış məskəni yer üzündən silindi, memarlıq nümunələri, tarixi abidələr, ziyarətgahlar, məscidlər dağıdıldı. Ancaq "qisas qiyamətə qalmaz" məsələ reallığa çevirildi. Azərbaycan ordusu Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə yağı düşməni məhv edib, işğal edilmiş ərazilərimizə azadlıq bəxş etdi. Bu gün artıq işğaldan sonra torpaqlarımız rahat nəfəs alır, insanlar geniş abadlıq, quruculuq, təmir və bərpa işlərindən sonra öz doğma yurd-yuvalarına qayıdırlar.

İLHAM ƏLİYEV

Orqan donorluğu bir insanın sağ iken və ya beyin ölümündən sonra digər xəstələrin müalicəsində istifadə etmək üçün könüllü olaraq orqanları bağışlamasıdır. Həyat qurtaran müalicəni təmin etdiyi üçün bir çox xəstəyə həyatda yeni bir şans təqdim edir.

SİA mövzu ilə bağlı araşdırma aparıb.

Dünyada durum

Əgər bir ölkədə kifayət qədər orqan donorluğu yoxdursa, xəstələrin həyatını xilas etmək ancaq canlı donordardan alınan orqanlarla mümkündür. Bu səbəbdən orqan donorluğu çox vacibdir. Dünya miqyasında orqan donorluğu və transplantasiyası statistikasına görə 2021-ci ildə dünyada 144 302 orqan transplantasiyası həyata keçirilib. Bu rəqəm 2020-ci ilə müqayisədə təxminən 11% artıb. Əvvəlki illərə nəzər saldıqda bu dərəcələrin hər il 5-10% artdığını görürük. Yenə hesablamalara görə, 2021-ci ildə dünyada hər saatda 16 orqan transplantasiyası həyata keçirilib. Bu yüksək görünən orqan nəqli rəqəmləri əslində bütün transplantasiya ehtiyaclarının yalnız 10%-ni qarşılamaq üçün kifayətdir. Yəni orqan transplantasiyası həyata keçirilə bilmədiyi üçün insanlar ölməyə davam edir. Bu səbəbdən orqan bağışlanması artmalıdır. Buna baxmayaraq, davam edən orqan çatışmazlığı bütün dünyada canlı donor orqan transplantasiyasına marağı artırır.

Türkiyədə son illərdə orqan donorluğunda əhəmiyyətli irəliləyiş əldə olunsada, 2024-cü ilə qədər təxminən 33 min xəstə orqan bağışlanması üçün növbə gözləməkdə davam edir. Bu rəqəmin əksəriyyətini böyrək transplantasiyası gözləyən xəstələr təşkil edir.

Xəstələrin orqanları öz funksiyalarını lazımı şəkildə yerinə yetirə bilmədiyi üçün onların həyat keyfiyyəti aşağı düşür və sağlamlıqlarına dərin təsir edir.

Orqan transplantasiyası tibbi müalicə üsullarına baxmayaraq adekvat və lazımı şəkildə fəaliyyət göstərə bilməyən orqanın çıxarılması və eyni orqanın donordan resipiyentə köçürülməsi ilə həyata keçirilir. Orqan transplantasiyasının məqsədi insanın həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaqdır. Xroniki orqan çatışmazlığı kimi həyati problemlərdən əziyyət çəkən insanlar üçün xüsusilə vacibdir.

Orqan transplantasiyası 18 yaşdan yuxarı şəxslər tərəfindən könüllü olaraq həyata keçirilən həyat xilasedici təşəbbüsdür. İnsan sağ iken orqanlarını bağışlamaqla yanaşı, onların ailəsi də ölümündən sonra orqanlarını bağışlaya və başqa insanların həyatına toxuna bilər.

Son illərdə irəliləyişlər olsa da, ianələrin sayı hələ də yetərli deyil. İnsanların öldükdən sonra hələ sağ iken orqanlarını bağışlamaq təşəbbüsü ilə çıxış etmələri son dərəcə həyati əhəmiyyət kəsb edir. Çünki ürək, buynuz qişa kimi toxuma və orqanların transplantasiyası canlı insanlardan alınır. Bu orqanlara ehtiyacı olanlar isə donorların orqanlarının öləndən sonra onlarla uyğunlaşacağı ümidi ilə gözləyirlər.

Təəssüf ki, bu gün orqan transplantasiyasına ehtiyacı olanların sayı orqan vermək istəyənlərin sayından qat-qat çoxdur. Orqan transplantasiyası gözləyən xəstələrin sayının artmasında genetik faktorlar, xroniki xəstəliklər və pis həyat vərdişləri böyük rol oynayır.

Orqan donorluğu nədir?

Orqan donorluğu 18 yaşından yuxarı şəxslər tərəfindən bir və ya bir neçə orqanın digər xəstələrin müalicəsində istifadə olunmaq üçün şüurlu və iradəli şəkildə bağışlanmasıdır. Əqli cəhətdən stabil olan və yaşı 18-dən yuxarı olan istənilən şəxs orqan donoru olmaq üçün müraciət edə bilər.

Orqan donorluğu tibbi müalicə üsullarına baxmayaraq funksiyalarını yerinə yetirə bil-

Orqan transplantasiyası və onun müsbət tərəfləri

məyən orqanın çıxarılması və eyni orqanın transplantasiya yolu ilə donordan resipiyentə köçürülməsidir.

İanələr tamamilə könüllülük əsasında həyata keçirilir. Bu gün ianələrin 90 faizindən çoxu canlı donordardan (canlı fərdlər), qalanları isə meyit donorlarından (beyin ölümü) əldə edilir.

Kimlər orqan bağışlaya bilər?

18 yaşdan yuxarı və sağlam düşüncəli hər kəs orqan donorluğuna namizəd ola bilər. Donor olmaq istədiyinizi bildirdiyiniz transplantasiya qrupuna prosesin əvvəlində sağlamlıq vəziyyətinizlə bağlı ətraflı məlumat versəniz, bu məlumatlar və lazım gələrsə ediləcək bəzi testlər işığında yaxşı namizəd olub-olmadığınızı müəyyən ediləcək.

Əgər siz ölümündən sonra orqanlarınızı bağışlamaq istədiyinizi bildiren vəsiyyətnamə etmişsinizsə, ilk növbədə hansı orqanların donorluq üçün tibbi baxımdan məqbul olduğunu müəyyən etmək üçün qiymətləndirmə aparılacaq.

Donorun orqanlarının yığılması üçün o, tibbi cəhətdən ölü elan edilməlidir. Bu o deməkdir ki, beyin ölümü baş verib.

Bir orqan bağışlansa belə, hər ölümdən sonra orqan transplantasiyası mümkün deyil. Ölümündən sonra tibb mütəxəssisləri hansı orqanların transplantasiya üçün uyğun olduğuna qərar verirlər.

Azərbaycan

Azərbaycanda ilk dəfə meyit donurun orqanları bir neçə gün öncə transplantasiya

edilib. Azərbaycan Səhiyyə Nazirliyindən verilən məlumata görə, Kliniki Tibbi Mərkəzdə müalicə alan xəstəyə beyin ölümü diaqnozu qoyulması barədə nazirlik yanında Orqan Donorluğu və Transplantasiyası üzrə Koordinasiya Mərkəzinə məlumat daxil olub və qurum tərəfindən orqan donorluğu və transplantasiyası prosesinin təşkili və əlaqələndirilməsi istiqamətində müvafiq tədbirlər həyata keçirilib.

"Bu əməliyyatlar yalnız ölkəmizdə deyil, həmçinin Qafqaz regionunda ilk dəfə meyit donordan alınan orqan transplantasiyası əməliyyatlarıdır", - nazirlikdən bildirilib.

Xəbər verildiyi kimi, Azərbaycanın səhiyyə tarixində ilk dəfə meyitdən orqan köçürülməsi əməliyyatları həyata keçirilib. Orqan transplantasiyası Mərkəzi Gömrük Hospitalında və Milli Oftalmologiya Mərkəzində gerçəkləşib. Fevralın 24-də həyata keçirilən orqan köçürmə əməliyyatı üç xəstə üzərində aparılıb. Belə ki, meyitdən götürülmüş qaraciyər Mərkəzi Gömrük Hospitalında qaraciyər sirrozundan əziyyət çəkən 2002-ci il təvəllüdü Şərifova Mənzər Yaşar qızına uğurla köçürülüb.

Gözün buynuz qişası isə Akademik Zərifə Əliyeva adına Milli Oftalmologiya Mərkəzində Zaqatala və Füzulidən olan iki nəfərə köçürülüb.

Orqan Donorluğu və Transplantasiyası üzrə Koordinasiya Mərkəzindən verilən məlumata görə, Azərbaycanda 100 nəfərə yaxın vətəndaş vəfat edəndən sonra orqanlarını bağışlamaq istediklərini bildirib. Onlar rəsmi qeydiyyatla alınblar.

Milli Məclisin Səhiyyə komitəsinin üzvü, deputat Müşfiq Məmmədli: "Orqan transplantasiyası geniş bir sahədir. Orqan transplantasiyası çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən bir sahə olduğuna görə təbii ki,

orqanların əldə olunması aktual bir məsələdir.

Orqanlar yaxın qohumlar tərəfindən könüllü şəkildə verilə bilər. Və yaxud meyitdən orqan götürülür və bunlar da müvafiq şəraitdə saxlanılaraq orqan transplantasiyası həyata keçirilir. Ona görə də təbii ki, orqan bağışlanması çox mühüm yer tutur. Çünki orqan bağışlanması hesabına biz müxtəlif xəstəliklərdən və yaxud orqan və toxuma patologiyasından əziyyət çəkən insanları həyata qaytara bilərik.

Bu baxımdan da bu məsələ çox vacibdir, mühümdür və əhəmiyyətlidir. Bu istiqamətdə maarifləndirmə tədbirləri həyata keçirilir. Müvafiq olaraq artıq bu sahədə publik hüquqi şəxs də yaradılmışdır və işlər qurulur. Bu işlərin də təşkil olunması mərhələli şəkildə öz müsbət nəticəsini verəcəkdir".

İslamda bu məsələ

Ölənərdən orqan transplantasiyasına heç bir dini etiraz yoxdur. Canlı donorların öz həyatları üçün təhlükə yaratmadığı müddətcə orqan bağışlamasında və onların donorluqlarından istifadə edilərək qaraciyər, böyrək və toxuma transplantasiyasında İslam baxımından heç bir eybi yoxdur.

Ayşən Vəli

Bəsti Bağırova haqqında danışırıram. Bu il 119 yaşı, gələn il isə 120 yaşı olacaq, yaqın ki, ölkəmizdə yubileyi təntənəli şəkildə qeyd ediləcək Bəsti Bağırova haqqında Azərbaycanın məşhur pambıq ustası, iki əl ilə pambıq yığımı hərəkatının təşəbbüsçüsü, iki dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Bəsti Bağırova.

Bəsti Bağırova haqqında danışırıram. O Bəsti ki, klassik azərbaycanlı ailəsinə məxsus olaraq bir neçə qızdan sonra "Bəsti" adı qoyulan qız deyildi. Evin bir qızı idi. Bəlkə ilki idi, ona görə Bəsti adı elə bəri başdan verilmişdi ki, amandır, birdən ardı oğlan gəlməz. Bəlkə ilki deyildi, sadəcə valideynlərinin sevdidiyi ad idi, buna görə verilmişdi ona. Amma nə üçün "bəstir", "tamamdır" deyilən bir söz bu qədər sevilirdi, övlada ad olaraq qoyular-

dı ki?..

Bəsti xanımın bir qardaşı olub. Bilmirəm qardaşı böyük olub, yoxsa özü, lakin onun adını Bəsti qoymuşdular. Oğlan övladı ilə qız övladı arasında əslərdən bəri fərq qoyulan bir azərbaycanlı ailəsində ilk də olsa, oğlandıqdan sonra da doğulsa, bəli, onun adını Bəsti qoymuşdular. Qoymuşdular ki, ardınca qız yox, oğlan gəlsin.

Qadına olan yanlış münasibət Bəsti xanım boya-başa çatandan, Azərbaycanın məşhur pambıqçısı olandan, zəhməti, hünəri ilə əməyin zirvəsini fəth edəndən, eyni zamanda öz adı ilə bir çox azərbaycanlı ailəsini bu mifik təkəllükdən uzaq olmağa çağırandan sonra bütün bu uğurları misralara çevirərək "Bəsti" poemasını qələmə alan böyük şair Səməd Vurğun onu sadəcə əmək qəhrəmanı kimi təsvir etmədi, həmçinin keçmiş təsəvvürlərə də ciddi etiraz edirdi.

Anan səni doğanda adına "Bəsti" dedi.

Əllərimi bu fələk oğuldan kəsdi dedi.

Beləydi qayda bizdə: qız doğanda analar Baxıb qara geyərdi su üstündə sonalar.

Bəli, nəinki su üstündəki sonalar, qızı olan atalar da qara geyinirdi. Bu qara rəngin fonunda isə qız doğan anaların üzü də, günü də qaraya boyanırdı. Alçaldılırdı ərləri tərəfindən. "Mənə oğlan doğa bilmədin" deyilərək heç bir işə yarımayan varlığa çevrilirdi öz evində. Evinin qadını, xanımı olmaq əvəzinə, söz haqqı olmayan, qız doğduğu üçün səsinə belə çıxara bilməyən, hüququ olmayan, üzü gülməyən kənizə qula çevrilirdi. Çünki bizim qədim təkəllürümüzə əsasən qız yox, oğlan əsil-kök sayılıb. "Qız özgenindir" deyənələr belə fikirləşməklə oğlan arzula-yıb hər vaxt. Beləliklə də qız doğulan ev yas evinə çevrilir. Şairinin də dediyi kimi:

...Deyərdilər qız nədi?

Qazancı yox, varı yox.

Vəfası yox, qəlbi yox,

aşıqə ilqarı yox.

Özgə şamı yandırır,

bu gün-sabah gedəcək,

Köçəri quş kimidir,

oylağı tərk edəcək.

Nə isə... 119 il öncənin söhbətini edə bilmərik. Bilmirik necə olub Bəsti xanıma bu ad

Adını Bəsti qoymuşdular...

verilib, lakin Bəsti Bağırova adı ilə də, əməyi, zəhmətsevərliyi, ucaldığı mərtəbə ilə də azərbaycanlı ailəsinin "bəsti" təkəllürünə bir aydınlıq gətirdi. Bu təkəllürün absurd olduğunu dikte etdi.

Bəstilərin Bəstisi

Bəstilərin Bəstisi oldu Bəsti Bağırova. Varlığı, hünəri, fədakarlığı ilə sübut etdi ki, Bəsti adını övladına vermək, onu istəmədiyini elə ilk gündən bəyan etmək, ömrünün hər anında adı çəkiləndə arzulanan cins olmadığını qulağında cingildəməsinə səbəb olmaq bir ata-anaya yaraşmayan haldır.

"Bəsti" lərin ümumiləşmiş obrazını yaratdı, Bəsti xanım. Bəli, o, tək sosialist əməyi qəhrəmanı olmadı, eyni zamanda baxmayaraq ki, Bəsti adını daşıyırdı, qızlara Bəsti adının verilməsinin yanlışlığını həyata dikte etdi. Lakin təəssüflər olsun ki, Bəsti Bağırovanın əzmkar həyatı, yorulmaz fəaliyyəti, yüksəldiyi meqamlar belə bu xalqın təsəvvüründən "bəsti" anlayışını silə bilmədi. Onun sağlığında da, həyatdan köçəndən sonra da yenə də qızlara "Bəsti" adı verildi. Yenə də onlar üçün "bəstir" deyildi, ardı oğlan gəlsin arzulandı. Lakin "aslanın erkəyi, dişisi olmaz" məsəli də biz azərbaycanlılara məxsusdur axı. Bax, Bəsti Bağırova hünəri ilə bu atalar misalını qızları sevməyən ailələrin yadına saldı, onlara bəstilərə alçaldıcı nəzərlərlə baxmamağı təlqin etdi.

Bəsti Bağırova Azərbaycanda dünyaya göz açan və Bəsti adı verilən bütün qızların Bəstisi oldu. Əzmkarlığı, hünəri, zəhmətsevərliyi ilə bu ada bəraət qazandırdı.

Deməli, hər bir azərbaycanlı Bəsti ilə Bəsti xanım kimi hünərli, zəhmətkeşdir. Bunu uzun illər müxtəlif sahələrlə kişilərlə çiyin-çiyinə çalışan qadınların təmsalında görə bilmişik.

Həyatını zəhmətə verən insan

Üç yaşından valideynlərini itirən Bəsti xanım erkən yaşlarından təsərrüfat işlərində çalışmağa başlayıb. Təsərrüfat işləri sanki onun üçün evcik oyununa çevrilmişdi. Bütün marağ və meylini saldıqı tarlalarda pambıq yığımından yorulmurdu, usanmırdı. Odur ki, qısa bir vaxtda iki əllə sürətli pambıq yığımı hərəkatını yaratdı. Əvvəllər 100-120 kiloqram ağı qızıl toplayan Bəsti xanım daha sonra bu rəqəmi 200 kiloqrama çatdırdı.

1930-cu ildə Bakıda keçirilən zərbəçi əmək adamlarının birinci toplantısında Bəsti Bağırovanın işi hamıya nümunə göstərildi. O, respublika partiya təşkilatının on ikinci qurultayında çıxış edərək gündəlik yığımı 250 kilo-

Bəsti xanım öz işinə bir ana qayğısı ilə yanaşırdı. Övladına ayıracağı vaxtı, göstərə-cəyi diqqət və qayğını işinə verirdi. Tarlalar sanki onun ana laylasından pərvazlanıb bol məhsul verirdi. Əlinin dəydiyi hər bir kol sanki övladının başına çəkdiyi sığal idi. Torpağa düşən hər damla təri ana südü kimi ona can verirdi. Odur ki, necə ki, uşaq ana nəvazişi ilə boy atar, Bəsti xanımın tarlaları da bu nəvazişdən güc alıb ağappaq çiçək açırdı.

Nəzakətli və xoşrəftar

Bəsti xanım təkə öz işi, səriştəsi ilə yox, həm də nəzakəti, xoş rəftarı ilə çox insana nümunə idi. Pambıq ustası şöhrət zirvəsində olsa da, lakin azərbaycanlı ailə dəyərlərinə məxsus qaydalar da həyatının bir parçası idi. Bunu onun haqqında oxuduğum bir xatirədə aydın şəkildə görmək mümkündür: bir dəfə Mircəfər Bağırov Baxçakürdə gələndə Bəsti Bağırovanın qonağı olur. Bəsti xanım özü çay süzüb gətirir, stəkani əvvəlcə həyat yoldaşı Qasımın, sonra isə Mircəfər Bağırovun qabağına qoyur. Hamı gizli bir təlaşla baxır. Bunu duyan Bağırov astaca gülümsünür...

- Bəsti bacı düz edir, hörmət öncə ailədən başlanır.

qrama çatdırmağa söz verdi. Artıq bir ildən sonra Bəsti Bağırova Moskvada kənd təsərrüfatı işçilərinin ümumittifaq qurultayında öz təcrübəsindən danışdı.

Bəstinin şöhrəti Özbəkistan və Türkmənistan respublikalarında da yayılmışdı. Həmkarları onunla görüşməyə, əlaqə yaratmağa, iş təcrübəsini öyrənməyə çalışırdı. 1937-ci ildə Bəsti Bağırovanın manqası hər hektarın məhsuldarlığını iki dəfə artıraraq 80 sentnerə çatdırmışdı. Elə buna görə ümumittifaq sərgisinin qızıl medalına layiq görülmüşdü.

Əmək adamı 1946-cı ildə SSRİ Ali Sovetinə deputat seçildi. 1949-cu ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görüldü. Bir neçə ildən sonra uğurlarını daha da artırdı. Yenidən SSRİ Ali Sovetinin deputatı oldu və ikinci dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adını aldı.

Bəsti Bağırova fədakarlıq göstərməklə yanaşı, həm də kəndin ictimai işlərində fəal iştirak edir və qazandığı təcrübəni yaymağa çalışırdı. İşgüzarlığı və təşkilatçılıq qabiliyyəti nəzərə alınaraq onu doğulduğu kəndlə eyni adda olan Baxçakürd kolxozuna sədr seçdilər və o, ömrünün sonuna kimi burada çalışdı.

Övladı pambıq tarlası idi

Bəzən həyat bir insanı ucaldıqca ucaldır, lakin ən ümdə arzusuna çatdırmır. İnsan bu nakam arzusunun acısını dünyadan köçənədək yaşayır. Bəsti xanımın alın yazısına da yazılmışdı bu. O, zəhməti ilə ucalsada da, adı dillər əzbəri olsa da, iş təcrübəsini örtənmək üçün ittifaq ölkələrindən pambıqçılar onunla görüşə gəlsələr də, lakin Bəsti xanım ana ola bilməmişdi. Ona Ulu Yaradan bu adın istiliyini yaşamağı bəxş etməmişdi. İş yoldaşı Qasımla ailə quran Bəsti xanım elə bu səbəbdən də həyatını təsərrüfat işlərinə həsr etmiş, onu ucaldan bu sahə həm də onun övladı olmuşdur.

Bəli, elə Şeyx Şamili də Şamil edən onun ailəsi olmuşdur. Hansı bir ölkədən, xalqdan, millətdən asılı olmayaraq ailə dəyərləri olan, böyük-kiçiyin yeri bilinən, hörmət olan yerdə ucalıq var. Bu ucalıq isə insanı ucaldır. Bəsti Bağırova həm zəhməti, həm də nəzakəti ilə bu qədər ucalmışdı. İşində nə qədər bacarıqlı olsan da, bir qadın kimi cəmiyyətdə, ailədə yerində deyilsənsə, davranış və hərəkatlarından nəzakət yağmırsa, sən deməli, tam deyilsən. Nə qədər zirvəyə yüksəlsən də, səni tanıyanların gözündə o zirvədə olmayacaqsan.

Bax, Bəsti Bağırova ona görə bu gün hər birimizin qəlbindədir ki, zəhmətlə nəzakət onun xarakterini formalaşdırmışdı. Bu xarakter isə onu heç vaxt unudulmayacaq bir azərbaycanlı qadına, zəhmət adamına, insana çevirib.

***

Adını Bəsti qoymuşdular. Lakin o, həyatda "bəstir" demədi. Çalışdı, axıtdığı tər torpağa can verdi, o da bunu qarşılıqsız qoymadı. Onu ucaltdı. Və Azərbaycan qadınının, həm də Bəsti adı verilmiş qadının nəyə qadir olduğunu bütün SSRİ-yə göstərdi.

Belə isə iki dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, dəfələrlə SSRİ və Azərbaycan SSR Ali sovetlərinin deputatı olmuş, Mərkəzi Komitəyə, Ali Sovetin Rəyasət heyətinə üzv seçilmiş, Lenin və "Qırmızı Əmək bayrağı" ordenlərinə, Ümumittifaq sərgisinin qızıl medalına layiq görülmüş Bəsti Bağırovanı əsla unutmayaq. Unutmaqda, qızlarımıza verdiyimiz "Bəsti" adının da mahiyyətini dəyişə bilərik.

Çünki Bəsti Bağırova qızlarımızın xilasla ola bildi. Təbii ki, dərk edənə.

Bu gün Bəsti Bağırovanın anım günüdür. Ona Allahdan rəhmət diləyir, 2026-cı ildə 120 illik yubileyinin təntənəli şəkildə qeyd edilməsi arzusu ilə yazını tamamlayıram.

Mətanət Məmmədova

Azərbaycan xalqı 200 il ərzində erməni millətçi şovinistlərinin davamlı olaraq etnik təmizləmə, ağılasız terror aktlarına və soyqırımı siyasətinə məruz qalmış, günahsız insanlar, qocalar, uşaqlar, hətta, hamilə qadınlar insanlığa sığmayan amansızlıqla, qəddarlıqla qətlə yetirilmişdir. Təəssüf ki, hələ də nüfuzlu beynəlxalq qurumlar və qüdrətli dövlətlər erməni terror təşkilatlarının törətdikləri vandal aktlara ciddi münasibət bildirməmiş, terrorizmə qarşı mübarizədə həmrəylik nümayiş etdirməmişlər.

Terrorçuluq cinayətkarlığın ən təhlükəli formalarından biridir. Terrorizm siyasi, dini, ideoloji, iqtisadi məqsədlərə çatmaq üçün qeyri-qanuni zorun, gücün, hədənin tətbiq olunması formasıdır. Çox təssüf ki, bu gün sivil dünyamızda terrorçuluq əməlləri törədilir. Tarixdən bəllidir ki, 1883-cü ildə İrəvan şəhərinin 18. 766 nəfər əhalisinin 15. 992 nəfəri, 1866-cı ildə isə 27. 246 nəfərindən 23. 626 nəfəri, yəni 85,2 % azərbaycanlı olmuşdur. Böyük Ermənistan yaratmaq xülyasında olan ermənilərin həqiqi vətəni Rusiya hüduqlarından kənarda, daha doğrusu Kiçik Asiyada yerləşir. Tarixdə heç bir dövlətçiliyi olmayan ermənilər zaman-zaman xalqımıza qarşı terror aktları törədiblər.

Dünyanın ən tanınmış terror təşkilatları sırasında Ermənistanın ASALA terror təşkilatının da yer aldığı hamıya bəllidir. ASALA, MAQ, "Erməni İttifaqı", "Erməni Azadlıq Cəbhəsi" terror təşkilatları ilə yanaşı, "Armenakan", "Hnçak", "Daşnaksütun" partiyalarının da proqramının əsasını terrorizm, terror üsulları təşkil edir. XIX əsrin sonları və

İnsanlığa sığmayan qəddarlıqlar

28 fevral 1993-cü il terroru nəticəsində 11 nəfər həlak oldu, 18 nəfər yaralandı

saylı hərbi hissəyə məxsus "UAZ-469" markalı avtomobilin partladılması, 3 nəfər həlak olmuş, 3 nəfər ağır yaralanmışdır. Bu terror isə 19 iyun 1991-ci ildə baş tutmuşdu. 31 iyul 1991-ci ildə Dağıstan Respublikasının Temirtau stansiyası yaxınlığında "Moskva-Bakı" sənişin qatarı partladılmış, nəticədə 16 nəfər həlak olmuş, 20 nəfər yaralanmışdır. Beləliklə, Hadrut rayonunun Dolanlar kəndində "QAZ-53" markalı avtomobilin partladılması, Hadrut rayonunun Şadaxt kəndi yaxınlığında "KAVZ" markalı 70-30 AQO dövlət nömrə nişanlı avtobus partladılması, "Ağdam-Xocavənd" avtobusunun atəşə tutulması nəticəsində 5 nəfərin qətlə yetirilməsi, "Yevlax-Laçın" yolunda "VAZ-2106" markalı D 72-07 AQ nömrə nişanlı avtomobilin partladılması, Ağdərə rayonunun Sırxavənd kəndi yaxınlığında "UAZ-469" markalı avtomobilin partladılması və nəticədə onlarla insanların həlak olması erməni terrorunun acı nəticələridir. 20 noyabr 1991-ci ildə Xocavənd rayonunun Qarakənd kəndi yaxınlığında "Mİ-8" vertolyotunun atəşə tutulması nəticəsində vertolyot heyəti və sənişinlər - Azərbaycanın görkəmli dövlət və hökumət nümayəndələri, Rusiya və Qazaxıstandan olan müşahidəçilər - 19 nəfər həlak olmuşdur. Sadaladıqca sona yetməyən terror aktları erməni simasının göstəriciləridir.

2 iyun 1993-cü ildə Bakı dəmir yolu vağzalında sənişin qatarının vaqonunun partladılması nəticəsində dövlətə külli miqdarda maddi ziyan dəymişdir. Partlayışın icraçısı Rusiya vətəndaşı İqor Xatkovski Ermənistan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Başidərəsi kəşfiyyat şöbəsinin rəisi, polkovnik Caan Ohanesyan tərəfindən məxfi əməkdaşlığa cəlb edilərək, casusluq və terrorçuluq

məqsədlə Azərbaycana göndərildiyini, böyük insan tələfatı ilə nəticələncək partlayışlar törətmək tapşırığı aldığını etiraf etmişdir. İstintaq zamanı sübuta yetirilmişdir ki, həmin qrup 1992-1994-cü illərdə Rusiya ərazisindən Bakıya gələn sənişin qatarlarında silsilə partlayışlar törətmişdir. 01 fevral 1994-cü ildə Bakı dəmir yolu vağzalında "Kislovodsk-Bakı" sənişin qatarında terror aktı törədilmiş, 3 nəfər həlak olmuş, 20 nəfər yaralanmışdır. 18 mart 1994-cü ildə Xankəndi şəhəri yaxınlığında İran Hərbi Hava

Qüvvələrinə məxsus "Herkules" tipli təyyarə vurulmuş, 34 diplomat və ailə üzvləri həlak olmuşlar.

19 mart 1994-cü ildə Bakı metropolitenin "20 Yanvar" stansiyasında törədilmiş partlayış nəticəsində 14 nəfər həlak olmuş, 49 nəfər yaralanmışdır. Məhkəmə sübut etmişdir ki, terror aksiyası Ermənistan xüsusi xidmət orqanları tərəfindən hazırlanmış, separatçı "Sadval" ləzgi təşkilatının üzvləri tərəfindən həyata keçirilmişdir. 03 iyul 1994-cü ildə Bakı metropolitenin "28 May" və "Gənclik" stansiyaları arasında elektrik qatarındakı partlayış nəticəsində 13 nəfər həlak olmuş, 42 nəfər müxtəlif dərəcəli bədən xəsarəti almışdır. 1989-1994-cü illərdə erməni terrorçuları Dağlıq Qarabağda nəqliyyatda 29 iri terror aktı təşkil etmiş, iki mülki vertolyotu və 2 təyyarəni vurmuşlar.

44 günlük Vətən müharibəsində də terror əməllərini davam etdirirdilər. Ermənistan tərəfindən qədim Gəncə şəhəri hərbi cinayətə və terrora məruz qaldı. Azyaşlı uşaqların erməni terroruna məruz qalması onların növbəti vəhşiliyin nümunəsi oldu. Ermənistan silahlı qüvvələrinin Tərtərdə dəfn mərasimində iştirak edən mülki əhalini atəşə tutması bu ölkənin terrorçu və cinayətkar mahiyyətini bir daha ortaya qoymuş oldu. Bu, təcavüzkar, işğalçı ölkənin insanlığa sığmayan qəddarlıqlarıdır.

XX əsrdə bu və digər erməni terror təşkilatları Azərbaycanda və Türkiyədə dəhşətli terror aktları törətmiş, on minlərlə günahsız insanı xüsusi amansızlıqla qətlə yetirmiş və ya ömürlük şikəst qalmalarına səbəb olmuşlar.

32 il əvvəl tarixin bu günü, 28 fevral 1993-cü il - Dağıstan Respublikası ərazisində, Qudermes stansiyası yaxınlığında "Kislovodsk-Bakı" sənişin qatarı partladılmış, 11 nəfər həlak olmuş, 18 nəfər yaralanmışdır.

TÜRK İCTİMAİ-SİYASİ XADİMLƏRİNƏ QARŞI TERROR AKTLARI

1892-ci ildə Tiflisdə ilk qurultayını keçirən "Daşnaksütun" türklərə qarşı sui-qəsdlərin təşkil olunması barədə qərar çıxarmışdır. Məhz bu qurultaydan sonra "Daşnaksütun" "türkü hər yerdə, hər bir şəraitdə öldür, sözdündən dönənləri, erməni xainlərini öldür, intiqam all" emrini vermişdir.

1918-ci il martın 30-31-də Bakı Kommunası və erməni şovinistləri Azərbaycanda kütləvi qırğınlar, qətlialmlar törətməklə bəşər tarixində misli görünməmiş soyqırımı imza atmışlar. Bir neçə gün ərzində təkə Bakıda 12 min insan sırf milli-etnik zəminində qətlə yetirilmiş, kütləvi qətlialmlar Azərbaycanın

Şamaxı, Quba, Qarabağ və digər bölgələrini də əhatə etmişdir. Yalnız 1918-ci ilin sentyabrında Nuru paşanın başçılıq etdiyi ordunun Bakını xilas etməsindən sonra bu qırğınların qarşısı qismən alınmışdır.

Tarixi faktlar göstərir ki, məhz ermənilərin fitvası ilə 1920-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli siyasi xadimlərindən Nəsim bəy Yusifbəyli, Fətəli Xan Xoyski, Xəlil bəy Xasməmmədov, Həsən bəy Ağayev vəhşicəsinə qətlə yetirilmişlər. Erməni terrorçuları zaman-zaman İstanbulda, Romada, Berlində, Tiflisdə, Buxarada və digər şəhərlərdə tanınmış türk ictimai-siyasi xadimlərinə qarşı qanlı terror aktları həyata keçirmişlər.

Ermənistan dövlətinin və erməni diasporasının maliyyə və təşkilatı yardımı ilə dünyanın müxtəlif ölkələrində fəaliyyət göstərən erməni terrorçu təşkilatlarının Azərbaycana qarşı apardıqları terror müharibəsi 1980-ci illərdən başlayaraq ardıcıl xarakter almışdır. Azərbaycanın Qarabağ bölgəsi və onun ətrafındakı 7 rayonun işğalı zamanı kütləvi vəhşicəsinə qətlə yetirilməyə nail olmaq məqsədi ilə Ermənistanın xüsusi xidmət orqanları hərbi əməliyyatların getdiyi ərazilərdən xeyli uzaqda, dinc azərbaycanlı əhalisinin yaşadığı məntəqələrdə terror aktları təşkil etmiş, nəticədə minlərlə günahsız insan həlak olmuşdur.

DANIŞAN SƏNƏDLƏR

Qısa bir tariximiz bizə ermənilərin terrorçu olduğunu bir daha göstərir. 16 sentyabr 1989-cu ildə "Tbilisi-Bakı" marşrutu ilə hərəkət edən sənişin avtobusu partladılmış, 5 nəfər həlak olmuş, 25 nəfər yaralanmışdır. 18 fevral 1990-cı ildə Yevlax-Laçın yolunun 105-ci km-də "Şuşa-Bakı" marşrutu ilə hərəkət edən avtobus partladılmış, çoxlu insan tələfatı olmuşdur. 11 iyul 1990-cı ildə "Tərtər-Kəlbəcər" sənişin avtobusu partladılmış, dinc əhali olan maşın karvanına qarşı terror aksiyası keçirilmiş, nəticədə 14 nəfər qətlə yetirilmiş, 35 nəfər yaralanmışdır. 10 avqust 1990-cı ildə "Tbilisi-Ağdam" marşrutu ilə hərəkət edən sənişin avtobusu partladılmış, 20 nəfər həlak olmuş, 30 nəfər yaralanmışdır. Həmin gün "Şəmkir-Gəncə" avtomobil yolunda Xanlar rayonunun Nadel kəndi yaxınlığında "LAZ" markalı 43-80 AQF dövlət nömrə nişanlı avtobus partladılmış, nəticədə 17 nəfər həlak olmuş, 26 nəfər yaralanmışdır. 30 noyabr 1990-cı ildə isə Xankəndi aeroportu yaxınlığında sənişin avtobusu partladılmış, 2 nəfər həlak olmuş, 11 nəfər yaralanmışdır.

Bir-birinin ardınca törədilən terror aktlarının davamı olaraq 9 yanvar 1991-ci ildə "Molodoy Azerbaycana" qəzetinin müxbiri Salatın Əsgərova və 3 hərbi qulluqçunun olduğu avtomobilə qarşı terror aktı nəticəsində 4 nəfər qətlə yetirilmişdir. "Yevlax-Laçın" avtomobil yolunun 106-cı kilometrində 5459

Çində insanlara yoluxa bilən yeni yarasə koronavirusu aşkar edilib

SİA mövzu ilə bağlı araşdırma aparıb.

Çin alimləri COVID-19-a səbəb olan SARS-CoV-2 virusuna bənzər şəkildə insanlara yoluxa bilən yeni yarasə koronavirusu aşkar ediblər. Tədqiqata Wuhan Virusologiya İnstitutunda işləyən "yarasə qadın" kimi tanınan virusoloq Şi Zhengli rəhbərlik edib. Cell jurnalında dərc edilən araşdırmada Şi və komandası HKU5 koronavirusu ilə əlaqəli yeni bir virus müəyyən etdiklərini açıqladı. Araşdırmaya görə, "HKU5-CoV-2" adlanan bu yeni virus SARS-CoV-2 ilə eyni ACE2 reseptorundan istifadə edərək insan hüceyrələrinə bağlana bilər.

Alimlər bu virusun heyvanlardan insanlara birbaşa və ya ara ev sahibləri vasitəsilə keçmə riskinin "yüksək" olduğunu bildirdilər. Wuhan Virusologiya İnstitutu, Quançjou Laboratoriyası və Quançjou Elmlər Akademiyası tərəfindən aparılan araşdırmalar yarasələrdə tapılan bu yeni virusun zoonoz riski daşdığını ortaya qoyub.

Çində yeni virus: Təhlükə gözlənilir?

nin istifadəsi kimi yayılma və ötürmə yollarını asanlaşdıran ara ev sahiblərinə diqqət çəkdi. Bilgin, SARS-Cov-2 virusunun artıq insanlar arasında geniş yayıldığını ifadə edərək, virusun insan müdaxiləsi ilə vəhşi təbiətə yenidən gətirilmə ehtimalına diqqət çəkib. Qlobal miqyasda insanlar arasında geniş yayılan virus səbəbiylə yarasələrdən gələn təhlükənin nisbətən azaldığını sözlərinə əlavə edən Bilgin, elm dünyasının indi yarasələrin virusu insanlardan tutmasının qarşısını almaq üçün nələrlə edilə bi-

çə virus daşmadığını ifadə edən Bilgin, yarasələrin əslində kənd təsərrüfatı zərərvericiləri və ağcaqanadları yeyərək, toxum daşıyaraq ekosistem üçün əhəmiyyətli funksiyalar yerinə yetirdiyini söylədi. SARS CoV-2 nümunəsində görünməyən kimi, virusun insanlara ötürülməsində ən əhəmiyyətli faktorun ara ev sahibləri olduğunu ifadə edən Bilgin, bu keçiddə heyvan bazarlarının və vəhşi heyvan fermalarının əsas rol oynadığını sözlərinə əlavə etdi. O, insan və yarasələr arasında birbaşa təmasın çox nadir olduğunu, lakin xüsusilə Çin və Asiya ölkələrində kənd təsərrüfatında istifadə edilən yarasə nəcisinin virusun insanlara keçməsinə mühüm rol oynadığını bildirib.

Vəhşi təbiətin məhv edilməsi virusları artırır

Raşit Bilgin virusun insanlara keçmə dinamikasını belə izah edərək çıxışına belə davam etdi: "Yarasələr meşələrdə və ya mağaralarda yaşadıqca biz qorunuruq. Lakin təbii həyat məhv olanda, meşə sa-

COVID-19-un mənşəyi ilə bağlı müzakirələr davam edərkən, Şi və bəzi elm adamları virusun təbii şəkildə yayıldığını iddia edirlər. Ancaq bu günə qədər bu nəzəriyyə üçün qəti dəlil tapılmayıb. Digər tərəfdən, yeni kəşf edilən HKU5-CoV-2 virusunun əvvəlki variantlara nisbətən insanlara uyğunlaşma potensialının daha yüksək olduğunu bildirilir.

Boğaziçi Universiteti Ətraf Mühit Elmləri İnstitutunun professoru Prof. Dr. Raşit Bilgin, Boğaziçi Universitetinin YouTube kanalında təşkil edilən Açıq Ders "Epidemik" seriyasının qonağı olan "Yarasələr varmı?" suallarını cavablandırdı. Prof. Dr. Bu ehtimalı azaltmaq istəyirsinizsə, təbiətlə harmoniyada yaşamaq üçün səy göstərməliyik". COVID-19 xəstəliyinə səbəb olan SARS-CoV-2 virusunun yarasələrdən dünyaya yayıldığı iddialarına da toxunulan mühazirə mayın 23-də Boğaziçi Universiteti Sosiologi-

ya Fakültəsi Müəllim Prof. Dr. Moderatorluğu Zəfər Yenəl, Boğaziçi Universitetinin Youtube kanalı və Zoom-da eyni vaxtda keçirilib.

Prof. Dr. Raşit Bilgin tədqiqatında virusun yarasələrdən insanlara birbaşa keçmədiyini vurğuladı. O, heyvan bazarları və kənd təsərrüfatında gübrə kimi yarasə nəcisini

ləcəyini müzakirə etməyə başladığını qeyd etdi.

Yarasələrin da faydaları var

1250 fərqli növdən ibarət məməlilər qrupu olan yarasələrin tək-

hələri insan əli ilə məhv ediləndə müxtəlif viruslara məruz qalma riskimiz artır. 1990-cı illərdə ortaya çıxan digər yarasə virusu olan Nipah virusu belə yayıldı. Banqladeşdə insanlar xurma ağacında kəsiklər edərək xurma şirəsini toplayırlar. Yarasələr bu suyu toplamaq üçün

istifadə edilən vedrələrdən qidalandıqda virusun birbaşa insanlara keçdiyi müşahidə edilmişdir.

Yarasə nəcisinin kənd təsərrüfatında gübrə kimi istifadə edilməsinin virusun insanlara keçməsinə sürətləndirə biləcəyi də müşahidə olunub. Virus insanlara bu yolla ötürülüb, donuz fermalarında aralıq ev sahibi kimi donuzlardan istifadə edilmişdir. MERS-CoV virusu çox isti olan Səudiyyə Ərəbistanında insanların dəvələrini sərincəltmək üçün mağaralarda saxladığı üçün mağaralarda yarasə nəcisinə məruz qalan dəvələr vasitəsilə yayılıb.

COVID-19 epidemiyasının böyük ehtimalla yarasələr tərəfindən törədildiyini, lakin bunu təsdiqləmək üçün canlı təbiətlə bağlı yeni kəşflərə və araşdırmalara ehtiyac olduğunu bildiren Prof. Dr. Bilgin bildirdi ki, SARS-CoV-2 virusunun laboratoriyadan çıxdığına dair heç bir dəlil yoxdur. Çıxışında yeni ortaya çıxan xəstəliklər haqqında da məlumat verən Prof. Dr. Bilgin bildirdi ki, 1970-ci illərdən bu yana 40 yeni yoluxucu xəstəlik ortaya çıxıb. Bilgin, bu xəstəliklərin yarıdan çoxünün heyvan mənşəli olduğunu məlumatını verdi.

Yarasələrdən qorxmalıyıq?

Raşit Bilgin, gəmiricilərin virus müxtəlifliyi baxımından yarasələrə nisbətən daha çox virusa sahib olduğunu və bütün hallarda yarasələrlə təmasdan qaçınılması lazım olduğunu vurğuladı: "Yarasələrlə birbaşa əlaqə yoxdursa, təhlükədə deyilsiniz, ancaq yarasələrin olduğu bir mühitdə işləməlisiniz və ya mağaraçılıq edirsinizsə, özünüzü mütləq əlcək və maska ilə qoruyun. Quduzluğun yarasələrdən keçən xəstəlik olduğu da məlumdur. Yarasələrin əsas problemlərindən biri onların nəcislərindən kənd təsərrüfatı gübrəsi kimi istifadə edilməsidir. Bunun qarşısını almaq lazımdır. Həmçinin, evinizin çardağı varsa və yarasə yuvası tapsanız, heç bir əlaqə yaratmadan mütləq yerli Kənd Təsərrüfatı və Meşə Təsərrüfatı Nazirliyi ilə əlaqə saxlayın və dəstək istəyin."

İnfeksiyalarda insanın rolu

Çıxışında insanların yoluxmada roluna da toxunan prof. Dr. Raşit Bilgin, təbii məhv etməyə yönəlmiş insan fəaliyyətinin yeni virusların ortaya çıxma riskini artırdığını diqqət çəkərək əlavə etdi: "Təbii yaşayış yerlərinin məhv edilməsi, qeyri-qanuni heyvan ticarəti, iqlim dəyişikliyi, insanların hərəkətliliyinin artması, uşaqlara peyvənd edilməməsi kimi davranışlar yoluxma riskini artırır. Hazırda biz 6-cı kütləvi yox olma mərhələsindəyik. Beşinci kütləvi məhv hadisəsi zamanı dinozavrlar sona çatmışdı. Ötən əsrdə dünyamızda milyardlarla regional və yerli əhali yox olub və bu vəziyyətin ən mühüm səbəbi dayanıqlı olmayan kənd təsərrüfatı, ağac kəsimi, enerji, mədənçilik, çay və çayların bölünməsi kimi insan fəaliyyətidir. Bu cür fəaliyyətlərlə təbiətə zərər vurduqca, yeni virusların yaranma ehtimalını artırırıq".

Ayşən Vəli

“Yaradıcı sənayelər narkomaniyaya qarşı geniş təsir potensialına malikdir”

“Narkomaniya müasir dövrdə cəmiyyətlər üçün ciddi təhlükələrdən biri olaraq qalmaqdadır. Gənclər, yeniyetmələr arasında yayılan narkotik maddə istifadəsi sosial, iqtisadi və mənəvi zərərlərə səbəb olur”. Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında Narkotiklər üzrə Vyana QHT Komitəsinin üzvü, “Gənclərin Anti-Narkomaniya” İctimai Birliyinin sədri Büllur Məmmədova deyib.

O bildirib ki, bununla mübarizədə müxtəlif sahələr, o cümlədən dövlət orqanları, təhsil müəssisələri, qeyri-hökumət təşkilatları aktiv iştirak edir: “Lakin bir çox insanın diqqətindən yayınan bir sahə var ki, o da yaradıcı sənayelərin bu mübarizədə oynadığı mühüm roldur.

Yaradıcı sənayelər kino, musiqi, moda, vizual sənətlər və ədəbiyyat kimi sahələr narkomaniyaya qarşı geniş təsir potensialına malikdir. Maarifləndirici Kampaniyalar və Narkomaniyanın Zərərli haqqında mütəmadi maarifləndirmə olmalıdır. Yaradıcı sənayelərin narkomaniyaya qarşı mübarizədə oynadığı ən əsas rolu maarifləndirmə sahəsində müşahidə etmək olar. Kino, teatr və vizual sənətlər kimi vasitələrlə narkomaniyanın yaratdığı zərər və bununla əlaqəli problemlər barədə dərin, emosional təsirli mesajlar ötürülə bilər. Film və sənədli filmlər, narkomaniyanın şəxsi və ictimai səviyyədə yaratdığı fəsadları təsvir edən güclü vasitələrdir. Misal üçün, narkotik maddələrin şəxsi həyatı və ailə münasibətlərini necə məhv etdiyini göstərən dramatik filmlər insanları narkomaniyadan uzaq durmağa təşviq edə bilər.

Musiqi sənayesi də bu mübarizədə qoşula bilər. Müğənnilər və musiqiçilər öz mahnıları ilə narkotik maddələrin zərərli və onlardan uzaq durmağın əhəmiyyəti barədə mesajlar yaya bilərlər. Tanınmış musiqiçilərin bu mövzuya dair mahnılar ifa etməsi gənc nəsillərin diqqətini cəlb edə və onlara təsir edə bilər. Bu, həmçinin narkotik asılılığından qurtulmuş şəxslərin hekayələrinin incəsənət vasitəsilə paylaşılmasını da əhatə edə bilər.

Sosial təsir və ictimai dəyişiklik belə baş verə bilər

Yaradıcı sənayelər, xüsusilə kino və ədəbiyyat, sosial dəyişikliklərə təsir etməkdə mühüm rol oynaya bilər. Serialar və romanlar, narkomaniya ilə mübarizə mövzularını işiq-

landıraraq, sosial mesajlar yaymaq üçün istifadə edilə bilər. Burada müsbət davranış modellərinin nümayiş etdirilməsi çox əhəmiyyətlidir. Məsələn, gənc qəhrəmanların narkotiklərdən uzaq durduqları və şəxsi inkişafına diqqət yetirdikləri hekayələr, gənc izləyicilərə örnək ola bilər.

Narkotik asılılığı ilə mübarizə mövzusunda çəkilən sənət əsərləri insanların narkotik istifadəsinin təsirlərini dərk etmələrinə və buna qarşı güclü münasibət formalaşdırmalarına kömək edir. Sosial reklamlar və video kliplər də geniş auditoriyaya çatdırılan qısa, lakin güclü mesajlar vasitəsilə bu sahədə dəstək göstərir.

Moda və dizayn sektorunda sosial məsuliyyət olmalıdır

Moda sənayesi, xüsusən də gənclər arasında çox təsirli bir platforma hesab olunur. Moda brendləri narkomaniyaya qarşı kampaniyalara dəstək verərək, öz məhsullarında sosial mesajlar verə bilərlər. Məsələn, xüsusi geyim kolleksiyaları və ya aksesuarlar narkotik asılılığına qarşı maarifləndirici mesajlar daşı-

ya bilər. Dizaynerlər və brendlər müxtəlif tədbirlər və kampaniyalar təşkil edərək bu məsələni ictimai müzakirələrə çıxara bilər.

Texnologiya və interaktiv oyunların rolu böyükdür

Yaradıcı sənayelərin tərkib hissəsi olan texnologiya və oyun sənayesi də narkomaniyaya qarşı mübarizədə mühüm rol oynaya bilər. İnteraktiv oyunlar, tətbiqlər və rəqəmsal platformalar vasitəsilə gəncləri narkomaniyadan uzaq durmağa təşviq edən proqramlar yaradıla bilər. Bu oyunlar vasitəsilə narkomaniyanın zərərli barədə maarifləndirici məlumatlar təqdim oluna bilər. Gənclər üçün cəlbədar olan bu üsul, eyni zamanda, oyunçulara narkotiklərdən uzaq durmağın yollarını göstərən simulyasiyalar təklif edə bilər.

İncəsənət Ekspozisiyaları və Yaradıcı Mesajlar mütəlxə lazımdır. Vizual sənətlər, narkomaniya ilə mübarizədə daha fərqli və təsirli bir yanaşma təklif edir. Rəssamlar və heykəltəraşlar narkomaniyanın zərərli və cəmiyyətdə yaratdığı izləri təsvir edən əsərlər yarada bilərlər. Belə əsərlər sergilərdə nümayiş etdirilərək, ziyarətçiləri düşünməyə və narkomaniyanın əsl nəticələrini anlamalarına kömək edə bilər.

Evlilikdə yaş fərqi olmalıdır?

“Evlənmək və ailə qurmaq cəmiyyətdə vacib sosial hadisələrdən biridir. Hər bir cəmiyyətdə evlilik və ailə qurma ilə bağlı

müəyyən qaydalar və ənənələr mövcuddur. Bizim cəmiyyətdə də evlənməyin özünə məxsus tələbləri və kriteriyaları vardır. Bu tələblərdən biri də evlənmək istəyən cütlüklər arasındakı yaş fərqidir”.

Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında sosial və mənəvi məsələlər üzrə ekspert Ramal Əliyev deyib.

Ramal Əliyev sözlərinə belə davam edib: “Ölkəmiz hüquqi-demokratik dövlət olduğu üçün, qanunvericiliklə evlənmək üçün minimum yaş həddi 18 olaraq müəyyən edilmişdir. Lakin, cəmiyyətin mental yanaşması baxımından, ənənəvi olaraq evlənən cütlüklər arasında kişinin qadından yaşca böyük olması gözlənilir. Bu düşünürsə, bir çox insanlar üçün müasir dövrdə də qəbul edilən bir qayda olaraq qalır. Lakin, İslam nöqteyi-nəzərindən, bu yanaşma dəyişir. Məsələn, İslam peyğəmbəri Həzrəti Muhəmməd, özündən yaşca böyük olan Xədicə ilə ailə qurmuşdur. Bu, yaş fərqi böyük olması məsələsinin İslamda heç bir əngəl yaratmadığını göstərir. Hətta bəzi hallarda, yaş fərqi daha böyük olsa belə, cütlüklərin xoşbəxtliyi üçün problem olmur.

Cəmiyyətin bu məsələyə yanaşması bəzən daha kompleksdir. Ümumilikdə, bir ailənin xoşbəxt olması üçün yaş fərqi böyük rol oynadığını düşünmürəm. Azərbaycanın sosial kontekstində, kişi ilə qadın arasındakı yaş fərqi daha çox qəbul edilir və bu fərqi 5-7 il olması adətə uyğun sayılır. Bunun özünün psixoloji, bioloji və sosioloji səbəbləri vardır. Məsələn, əgər kişi 26-27 yaşındadırsa, qadın 20-21 yaşında olur. Bu yaşlarda, kişi artıq ali təhsilini tamamlayıb və hərbi xidmətini başa vurmuş olur. Qadın isə eyni yaşda ali təhsil almağa başlamış və ya bu mərhələyə yaxınlaşmış ola bilər. Bu yaş fərqi, həmçinin sosial rolların müəyyənləşdirilməsi və həyat təcrübəsinin bir-birini tamamlaması baxımından əhəmiyyətlidir. Sonuç olaraq, yaş fərqi sosial və mədəni kontekstdə necə qiymətləndirildiyi cəmiyyətin mental yanaşmasından asılıdır. Lakin, hər bir cütlük öz həyatını qurarkən, qarşılıqlı hörmət, sevgi və anlaşma üzərində qurulmuş bir əlaqə daha əhəmiyyətlidir”.

Ayşən Vəli

İctimai incəsənət və küçə sənəti də narkomaniya ilə mübarizədə istifadə edilə bilər. Məsələn, narkotik istifadəsinin sosial fəsadlarını əks etdirən mural və qrafiti əsərləri geniş ictimaiyyətə maarifləndirici mesajlar yaya bilər”.

“Nəticə biz narkotiklə mübarizədə qalib ola bilərik. Bütün sahələr birləşərək mübarizə aparılmalıdır. Yaradıcı sənayelər narkomaniya ilə mübarizədə unikal və çoxşaxəli imkanlara malikdir. Onlar ictimaiyyətə narkomaniyanın fəsadlarını göstərməklə yanaşı, insanları maarifləndirməyə, narkotiklərdən uzaq durmağa və sağlam həyat tərzi sürməyə təşviq edə bilərlər. Bu sənayelərin təsiri, narkotiklərdən uzaq durmağın sadəcə şəxsi bir qərar deyil, həm də cəmiyyətin sağlamlığı və rifahı üçün vacib bir addım olduğunu vurğulayır. Bu səbəbdən, yaradıcı sənayelərin narkomaniyaya qarşı mübarizədə daha fəal iştirak etməsi və innovativ həllər təklif etməsi zəruridir” - deyir o, əlavə edib.

Söylü Ağazadə

Düz 33 il bundan əvvəl dünyanın gözü qarşısında ermənilər bəşəriyyət tarixində ən ağır cinayətlərdən birini - Xocalı soyqırımını törətdilər. Ermənilərin şəhərə daxil olması nəticəsində Xocalını tərk etmək məcburiyyətində qalan köməksiz insan daşnaklar tərəfindən misli görünməmiş xüsusi amansızlıqla qətlə yetirildi. Düşmən hərbi texnika və qüvvə baxımından bir neçə dəfə çox olduğundan, Xocalı şəhəri işğal edildi. Az bir vaxt ərzində şəhərdə böyük miqyaslı yanğınlar baş verdi, şəhər tamamilə alova büründü. Evlərə-eşiklərə od vuruldu, torpaq al qana qərq edildi. Düşmən rəhm diləyən qocaya, xəstəyə, qadına aman vermədi. Uşaqlar valideynlərinin gözləri qarşısında xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirildilər. Aramsız güllə yağışından qurtulub ayağıyalın, başıaçıq halda məşələyə, dağlara üz tutanların çoxusu yolda dondu, qar uçqunlarına düşdü. Bəşəriyyətin ən qədim yaşayış məskənlərindən olan Xocalı bir gecənin içərisində yerlə yeksan edildi. Qanlı qırğından sağ qalan əhali dağlara, məşələyə qaçdı. Dinc əhalini təqib edən silahlı ermənilər onları güllələyir, ələ keçənlərə amansız işgəncələrlə divan tuturdular. Xocalı soyqırımının nəticələri çox dəhşətli idi. Cinayət cəzasız qalmamalıdır. Ermənistanın hərbi-siyasi təcavüzü dünya ictimaiyyəti tərəfindən ittiham edilməlidir.

Bu hadisə XX əsrin ən dəhşətli və qəddar faciələrindən biri hesab edilir. Xocalı soyqırımı tarixdən bizə məlum olan Babiyar, Xatın, Liditse, Srebrnitsa soyqırımı faciələri ilə eyni səviyyədə durur. Bu gün Xocalı əzəli skinlərini qarşılayır. "Xocalı Soyqırımı Memorial Kompleksinin yaradılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidenti Sərəncamı imzalayıb. Sərəncam əsasən, Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş soyqırımının beynəlxalq səviyyədə tanınması və Xocalı faciəsi qurbanlarının əziz xatirəsinin əbədiləşdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Xocalı şəhərində Xocalı Soyqırımı Memorial Kompleksi yaradılacaq. Xocalı Soyqırımı Memorial Kompleksinin yaradılması məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 11 fevral tarixli 479 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının 2025-ci il dövlət büdcəsində işğaldan azad edilmiş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası üçün nəzərdə tutulan vəsaitin bölgüsü"nün 1.29-cu yarımbəndində göstərilmiş məbləğin 18,3 milyon (on səkkiz milyon üç yüz min) manatı Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinə ayrılacaq.

ERMƏNİLƏRİN TÖRƏTDİKLƏRİ MISLI GÖRÜNMƏMİŞ VƏHŞİLİK

Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına hərbi təcavüzü ilə başlanan I Qarabağ müharibəsi (1991-1994) zamanı Ermənistan tərəfindən Şərqi Zəngəzur və Qarabağ işğal edilərək dağıdılmış, Azərbaycan xalqına qarşı ən ağır beynəlxalq cinayətlər törədilmişdir.

1992-ci il fevralın 26-da Xocalı şəhəri işğal edilərkən dinc əhaliyə qarşı etnik zəmində törədilən soyqırımı cinayəti münafiqənin ən qanlı səhifəsidir.

Belə ki, erməni silahlı birləşmələri tərəfindən aylarla blokada şəraitində saxlanılaraq, ərzaq, elektrik enerjisi və bütün kənar yardımlardan məhrum edilən 2500-ə yaxın Xocalı sakinini düşmənin çoxsaylı təhdidlərinə baxmayaraq, şəhəri tərk etməkdən imtina etmişdi. Fevralın 25-dən 26-na keçən gecə davamlı artilleriya atəşindən sonra Ermənistan silahlı qüvvələri və yarım-hərbi birləşmələri keçmiş sovet ordusunun 366-cı motoatıcı alayının köməyi ilə şəhərə hücum edərək, mülki əhaliyə misli görünməmiş vəhşiliklə divan tutmuşlar. Həmin qətləmin nəticəsində 613 azərbaycanlı, o cümlədən 106 qadın, 63 uşaq, 70 ahi xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilmiş, 1275 nəfər

Xocalı faciəsi qurbanlarının əziz xatirəsi əbədiləşdirilir

Prezident İlham Əliyev Xocalı şəhərində Xocalı Soyqırımı Memorial Kompleksinin yaradılması haqqında Sərəncam imzalayıb

əsir götürülmüş, onlardan 150-nin taleyi isə indiyədək məlum qalmamışdır. 8 ailə tamamilə məhv edilmiş, 25 uşaq valideynlərindən hər ikisini, 130 uşaq isə valideynlərindən birini itirmişdir. 487 şəxs, o cümlədən 76 uşaq məruz qaldıqları ağır fiziki və psixoloji işgəncələrdən ömürlük əlilə çevrilmişdir.

Qeyd edək ki, o ərəfədəki vəziyyət birdən-birə yaranmayıb. Bu münaqişə ilə bağlı ermənilərin apardıqları hazırlığın nəticəsi idi. Xocalının coğrafi mövqeyi elə idi ki, bu rayona gəlmək üçün ermənilər yaşayan iki-üç məntəqədən keçmək lazım idi. Yəni Xocalı, bütünlükdə, erməni yaşayış məntəqələrinin mühasirəsində idi. Belə ki, 5 kilometr məsafədən şərqdə Əsgəran idi, yuxarıda - 10 km məsafədə Xankəndi və ətrafda 20-dən çox erməni yaşayış məntəqələri yerləşirdi. 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Xocalı faciəsi baş verdi. Xocalıya hücum gələn xüsusi təlimatlanmış və silahlanmış canlı qüvvənin qarşısında Xocalı müdafiəçilərinin əlində bir əl pulemyotu, ov tüfəngləri, bir neçə avtomat silahı var idi. Son ana qədər vətəni tərk etmədilər. Vətəni qoyub çıxmaq xocalılıların heysiyyətinə toxunurdu. Xocalı faciəsi zamanı şəhid olanların əksəriyyəti dinc əhali oldu. Yəni qocalar, uşaqlar və qadınlar.

Ermənilərin törətdikləri əməllərin ən dəhşətli Xocalı soyqırımı oldu. Əlbəttə, bu gün həmin hadisələri geniş rəkrusda təhlil etdikdə bəlli olur ki, ermənilər Xocalı soyqırımını törətməkdə siyasi və strateji məqsəd güdürdülər. Belə ki, Xocalı Qarabağda strateji əhəmiyyətli mövqeyə malik idi, həm də düşmənin məkrli niyyətlərinin reallaşmasına ən böyük maneə rolunu oynayırdı. 1992-ci il fevralın 26-da baş verən faciə xalqımızın taleyində ən ağır və acılı anlarından biri kimi yaşandı.

BƏŞƏRİYYƏT TARİXİNDƏ ƏN AĞIR CİNAYƏTLƏRDƏN BİRİ

Beləliklə, dünyanın gözü qarşısında ermənilər bəşəriyyət tarixində ən ağır cinayətlərdən birini - Xocalı soyqırımını törətdilər. Xocalıda erməni terrorizminin amansızlığını təsdiq edən faktlardan biri də odur ki, terror əməliyyatı zamanı istifadəsi qadağan olun xüsusi

təhlükəli kütləvi qırğın silahlarından geniş istifadə olunmasıdır. Belə ki, vaxtilə Novosibirsk şəhərində "Suxoy" Hərbi-Sənaye Kompleksində baş konstruktor işləyən Mixail Poqosyan keçmiş SSRİ MN-in baş qərargahında ixtira etdiyi yeni mərmilərin radiusunu, hədəfəymə məqamlarını sınaqdan çıxarmaq üçün ən gözəl coğrafi cəhətdən dəyərli yer-məkan Azərbaycanın qərb zonasını təklif etmişdir və Xocalı seçilmişdir. Xocalı şəhərində həyata keçirilən genişmiqyaslı soyqırımı zamanı SSRİ-nin hərbi-sənaye komplekslərində möhtəşəm yer tutan "T-80" tanklarının mühərriki, tərkibində kimyəvi silahlara məxsus başlığı olan mərmilər, Kalaşnikov avtomatına məxsus yeni güllələr, vərəm və "Sibir xorası" əleyhinə vaksinlər və zirehli geyimlər sınaqdan çıxarılıb.

ETNİK TƏMİZLƏNMƏ VƏ SOYQIRIMI SİYASƏTİNƏ MƏRUZ QALAN YÜZ MİNLƏRLƏ AZƏRBAYCAN TÜRKLƏRİ

Bu gün dünya ictimaiyyətinə Azərbaycan həqiqətləri geniş şəkildə çatdırılır. Dünya insanı Xocalıda baş verən olayları layiqli və düzgün qiymətləndirir. Bu gün Xocalı soyqırımının tanınması Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir. Xocalı həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması, beynəlxalq aləmdə yayılması, eləcə də, bu soyqırımına obyektiv qiymət verilməsi istiqamətində, davamlı olaraq, addımlar atılır. Aparılan bu uğurlu siyasətin nəticəsidir ki, dünya ölkələrinin bir qismi tərəfindən Xocalı soyqırımının rəsmən tanınması barədə qərar qəbul edilib.

Beynəlxalq hüquqa əsasən, genosid ən ağır cinayətlərdəndir. Genosidin hüquqi əsası bir sıra sənədlərdə öz əksini tapmışdır. BMT Baş Məclisinin 1946-cı il 11 dekabr tarixli qətnaməsində qeyd olunur ki, genosid insan qruplarının yaşamaq hüququnu pozmaqla insan məniyyətini təhqir edir, bəşəriyyəti insanlar tərəfindən yaradılan maddi və mənəvi dəyərlərdən məhrum edir. Xocalıda törədilən əməllər BMT-nin məqsəd və vəzifələrinə, ümumbəşəri dəyərlərə tamamilə ziddir. Ermənilərin azərbaycanlılara qarşı yürüdülmən soyqırımı siyasətinin tarixi əsrləri əhatə edir. Hadisələri ardıcılıqla izləsək, görərik ki, Azərbaycanın başına gətirilən olaylar tarixdə, demək olar ki, eyni ssenari üzrə çərayan edib. Artıq dərk edirik ki, ermənilər tarixən təkə bizlərə qarşı deyil, bütün türk dünyasına qarşı torpaq iddiaları ilə çıxış edib və indi də etməkdədirlər. Belə ki, tarixi reallıqlar, bizə deməyə əsas verir ki, 1905-1907, 1918-1920, 1948-1953-cü illərdə Cənub

bi Qafqazdakı tarixi ərazilərdə etnik təmizlənmə və soyqırımı siyasətinə məruz qalan yüz minlərlə Azərbaycan türkləri erməni daşnakları tərəfindən kütləvi surətdə qətlə yetirilmiş və ata-baba yurdlarından deportasiya edilmişlər.

XOCALINI İŞĞAL ETMƏK PLANI HƏRBİ MƏQSƏDLƏRLƏ MƏHDUDLAŞMIRDI

Ermənistanın bütün cəhdlərinə, xüsusilə də o dövrdə yaratdığı informasiya blokadasına baxmayaraq, cinayətin miqyası və ağırlığı dünyanın aparıcı media qurumlarının və beynəlxalq təşkilatlarının hesabatlarında işıqlandırılmışdır. Yerli və xarici jurnalistlərin faciədən sonra Xocalı şəhəri və ətraf ərazilərdən topladıqları foto və video materiallar, o cümlədən şahid ifadələri hadisənin bütün dəhşətlərini açıq-aşkar göstərir. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin 2010-cu ildə məsələ ilə bağlı çıxardığı yekun qərarında Xocalıda törədilən əməllər müharibə cinayətləri və insanlıq əleyhinə cinayət kimi qiymətləndirilmişdir.

Sərəncamda qeyd olunduğu kimi, Ermənistanın Xocalını işğal etmək planı hərbi məqsədlərlə məhdudlaşmır, eyni zamanda həmin ərazilərdəki Azərbaycan xalqına məxsus zəngin tarixi-mədəni izləri silmək, mədəni irsi məhv etmək və saxtalaşdırmaq niyyəti güdürdü.

Xocalı soyqırımının əsl hüquqi qiymətini alması və dünyanın belə bir cinayətdən xəbərdar olması ilə bağlı milli səviyyədə addımlar Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra atılmışdır. Milli Məclisin 1994-cü il 24 fevral tarixli qərarı ilə fevralın 26-sı Xocalı Soyqırımı Günü elan edilmiş və bu barədə beynəlxalq təşkilatlara məlumat verilmişdir.

Dövlət qurumları, xaricdə yaşayan soydaşlarımız, vətəndaş cəmiyyəti institutları, xüsusən, Heydər Əliyev Fondu Xocalı soyqırımının unudulmaması və beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən tanınması üçün əzmlə fəaliyyət göstərmişlər. Xocalı soyqırımının beynəlxalq səviyyədə tanınması məqsədilə Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə 2008-ci ildə başlanmış "Xocalıya ədalət!" maarifləndirmə kampaniyası çərçivəsində dünyanın bir çox ölkələrində Xocalı faciəsi ilə bağlı məlumatlılıq artırılmış, bir sıra tədbirlər, təqdimatlar, sərgilər keçirilmiş, kitab və məqalələr dərc edilmişdir.

Həmin kampaniya sayəsində 18 ölkənin qanunverici orqanı, ABŞ-nin 24 ştatı, həmçinin İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və Türk Dövlətləri Təşkilatı Xocalıda baş vermiş faciəni soyqırımı kimi tanımış və pisləmişdir. Hazırda xarici ölkələrdə Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə ucaldılmış 10 abidə mövcuddur.

AZAD XOCALIDA AZƏRBAYCAN BAYRAĞI UCALDILIB

2020-ci ilin sentyabr - noyabr aylarında 44 günlük Vətən müharibəsi və 2023-cü ilin sentyabr ayında birgünlük lokal xarakterli antiterror əməliyyatında Azərbaycan Ordusunun rəşadətli və qəhrəmanlığı sayəsində tarixi torpaqlarımız, o cümlədən Xocalı rayonu işğaldan azad olundu və 2023-cü il oktyabrın 15-də Xocalıda Azərbaycan Bayrağı ucaldıldı. Böyük Qayıdış Proqramı çərçivəsində Xocalı rayonuna indiyədək 164 ailə (766 nəfər) köçürülüb.

Onlardan 52 ailə (204 nəfər) Xocalı şəhərinə, 112 ailə (562 nəfər) isə Ballica kəndinə yerləşdirilib.

Qeyd edək ki, Xocalı şəhərinə ilk köç 2024-cü il mayın 27-də həyata keçirilib. Bölgədə yaşayış üçün zəruri infrastruktur qurulub, sosial obyektlər istifadəyə verilib. Məcburi köçkünlərin geri dönüşü mərhələli şəkildə davam etdirilir. İşğaldan azad edilmiş bütün ərazilərdə hazırda sürətli bərpa-quruculuq işləri və Böyük Qayıdış prosesi davam etməkdədir.

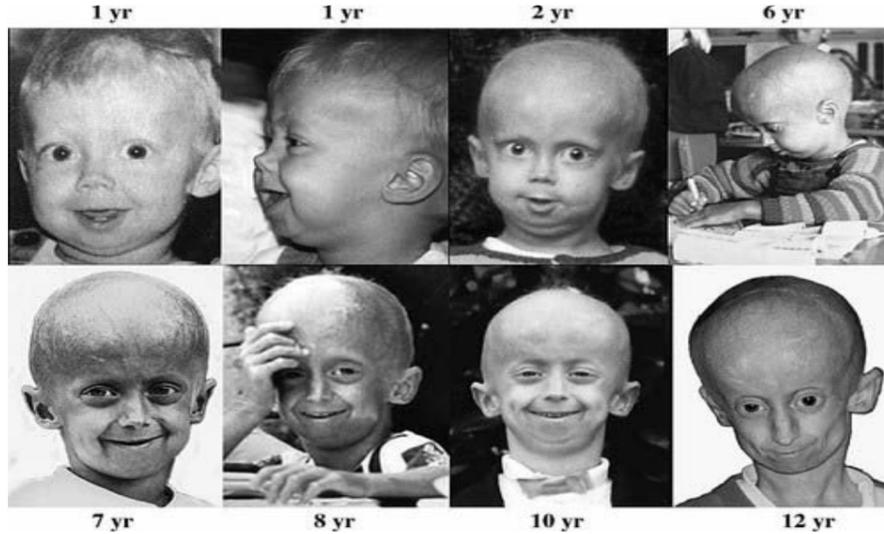
ZÜMRÜD BAYRAMOBA

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı ilin ən nadir gününü, yəni hər 4 ildən bir olan fevralın 29-u tarixini Beynəlxalq Nadir Xəstəlikləri Günü elan edib. Qısa illərdə həmin gün fevralın 28-də qeyd edilir. Bu günün hədəfi ictimaiyyətin diqqətini həmin xəstəliklərin öyrənilməsinə cəlb etmək və onlar haqqında məlumatın artırılmasına yönəlməkdən ibarətdir.

Nadir xəstəliklərin müxtəlif simptomlarına və nəticələrinə baxmayaraq, xəstələrin əksəriyyətində oxşar problemlər müşahidə olunur. Bu, düzgün diaqnostikanın olmaması və diaqnoz qoyulmasında gecikmə, keyfiyyətli tibbi yardımın yoxluğu, qulluq və müalicənin çətinliyi, ağır ictimai şəraitin, müalicə və keyfiyyətli tibbi yardımın göstərilməməsi, müalicənin yoxluğu ilə əlaqədardır.

Dünyada 8000-dən çox nadir xəstəlik müəyyən edilib və təxminən 473 milyon insan, yəni dünya əhalisinin 5 faizi nadir xəstəlik növü ilə mübarizə aparır. Bu xəstəliklərin 80 faizi genetik mənşəlidir; onların bir çoxu xroniki olur və həyat üçün təhlükəyə

Dərd var, dərmanı yox: nadir xəstəliklər

təzyiqi, bədəndə şişkinlik və aşağı qan təzyiqi ilə xarakterizə olunan kapilyar sızma sindromudur, həmçinin damarlardan zülal, mineral və suyun sızması olaraq təyin olunur. Konkret müalicəsi olmayan xəstəliyin müalicəsində kortizon preparatlarından istifadə edilir.

Fenilketonuriya, fenilalanin hidrosilaz fermentinin tam və ya qismən çatışmazlığı nəticəsində inkişaf edən nadir irsi xəstəlikdir. Amerika və Avropada hər 30 min nəfərdən 1-də rast gəlinəndə halda, bəzi ölkələrdə hər 5 min insandan birində rastlanır. Xəstəliyi fenilalaninlə məhdudlaşdırılmış xüsusi bir pəhriz ilə müalicə etmək olar, lakin pəhrizə ciddi şəkildə əməl edilmədikdə, psixi və inkişaf pozğunluqlarına səbəb ola bilər. Ona görə də xəstə və onun ailəsi pəhrizi yaxşı bilməlidir.

Progeriya da nadir rastlanan xəstəlikdir. biz bu xəstəliyi "vaxtından əvvəl qocalma" kimi tanıyırdıq. Xüsusilə uşaqlarda görülən xəstəlik klassik müayinədən sonra asanlıqla müəyyən edilə bilər. 8 milyon insandan 1-də görülən bu nadir xəstəlik inkişaf qüsurlarına səbəb olur. Bir müddət sonra xəstələrin saçları tökülür, başındakı damarlar görünür, burnu kiçilir və fərqli olur. Erkek qocalma

xəstəliyindən əziyyət çəkənlərin üz tipi ümumiyyətlə eynidir və dərhal tanınır. Təəssüf ki, xəstəliyin müalicəsi üçün tətbiq edilən böyümə hormonu faydasızdır.

Xalq arasında "şüşə sümük" xəstəliyi kimi tanınan Osteogenesis imperfekta, şüşə kimi asanlıqla və tez-tez qırılan sümük xəstəliyi-dir. Xəstəlik zamanı dişlər tökülür, habelə karlıq da baş verir. Köv-

radır. Bu xəstəliklərin təxminən yarısı uşaqlıqda baş verir. Avropada və inkişaf etmiş ölkələrdə müəyyən edilən nadir xəstəliklərin əksəriyyəti metabolik, xroniki və 1/2000 və ya daha az tezliyi olan bezi ölümcül xəstəliklərdir. Bir çox nadir xəstəliklərin qeydləri düzgün aparılmadığı və ailələr xəstəliyi gizlətdikləri üçün dəqiq sayı bəlli olmasa da, belə xəstəliklərin sayının az olmadığı ehtimal edilir.

Bu gün nadir xəstəliklər ən ciddi sağlamlıq problemdir. Çünki xarakteristikası bilinməyən xəstəliklə mübarizə aparmaq da çətinidir. Onların əksəriyyəti genetik mənşəlidir və mürəkkəb xüsusiyyətlərə malikdir. Diaqnozu çətin olan, müalicə imkanları məhdud olan, daimi psixi və fiziki qüsurlara səbəb ola bilən xəstəliklər qrupudur. Bununla belə, nadir xəstəliklər kifayət qədər elmi biliyin və konkret məlumatların olmadığı, o cümlədən tibbi mütəxəssislərin adekvat şəkildə müdaxilə edə bilmədiyini şahədir.

Ümumilikdə nadir xəstələrin, xüsusən də MPS LH xəstələrinin ən böyük problemləri diaqnozun, müalicə proseslərinin və dərman vasitələrinə çıxışın gecikdirilməsidir. Başqa problemlər də var, amma bu üçü həyatı əhəmiyyət kəsb edir. Erkek diaqnozun əldə edilməməsi müalicənin gecikməsinə səbəb ola bilər ki, bu da çox vaxt bir çox orqanın zədələnməsinə səbəb ola bilər.

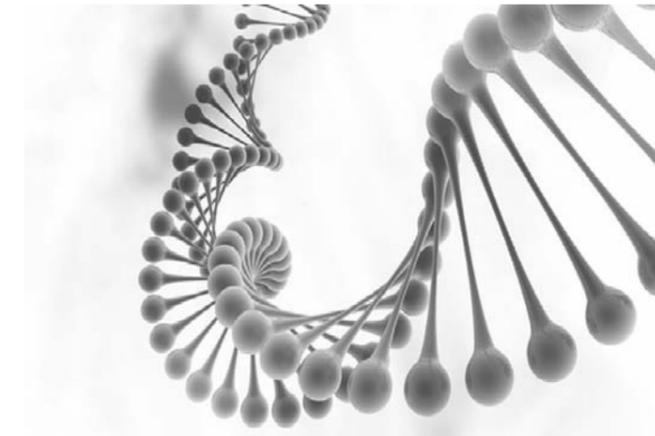
Nadir xəstəliklərdən biri olan Adrenoleykodistrofiya (ALD) xəstəliyi X geni ilə əlaqəli adrenoleykodistrofiya zülalının çatışmazlığı nəticəsində yaranan və 25 min insandan yalnız 1-də müşahidə edilən xəstəlikdir. Bu zülal çatışmazlığı orqanizmdə yağ turşularının

nın yığılmasına səbəb olur, sinir sistemi və orqanlar, xüsusilə də mərkəzi sinir sistemi zədələnir. Xəstəliyi olan kişilər ömür boyu uşaq sahibi ola bilməzlər. Genetik pozğunluq nəticəsində yaranan xəstəliyin əlamətlərini belə sıralamaq olar: Ağırlıq, udma çətinliyi, yeriyə bilməmə, huşunu itirmə, karlıq, saç tökülməsi, ağız, burun və gözlərdə dəyişikliklər, əzələ atrofiyası.

Anadangəlmə adrenal hiperplaziyası da nadir xəstəlikdir. Böyrəküstü vəzilərdə kortizol və aldosteron adlı müəyyən hormonların istehsalının zərər gördüyü bu xəstəliyin tezliyi 14 mində 1-dir. Xəstəlik neonatal dövrdə həyatı təhlükə yarada bilən ağır maye və duz itkiləri ilə irəliləyə bilər, daha yüngül formalarda isə qadınların xarici cinsiyyət orqanlarında kişilərə qarşı diferensiyallaşmaya səbəb olur. Bu xəstəlik ömürlük hormon terapiyası tələb edir və müalicə prenatal dövrdə başlamalıdır. Qadınlarda genital anomaliyaların qarşısının alınması çox vacibdir. Xəstə uşağı olan ailələrdə xəstəliyin təkrarlanma riski 25% təşkil edir.

Daha bir nadir xəstəlik Rett sindromu-

dur. Bu, yalnız qızlarda görülən nevroloji bir xəstəlikdir. Autizm və serebral iflic kimi, diaqnoz qoymaq çətinidir. Bu sindromlu uşaqlar 6-18 aya qədər normal və ya normala yaxın inkişaf edir. Bu müddətdən sonra uşaq geriləməyə başlayır. Daha sonra tarazlığın pozulması və yerimə pozğunluqları başlayır. Uşaq danışma qabiliyyətini və əl qabiliyyətini itirir. Xəstə davamlı olaraq nevroloji nəzarətdə olmalıdır. Alınan ehtiyat tədbirləri, habelə tibbin köməyi ilə yetkinliyə qədər yaşaya bilər. Bundan əlavə, xüsusi təlimlə davranışdakı geriləmənin qarşısı alınabilir.

Nadir xəstəliklərdən olan Vərəmli skleroz kompleksi (TSC) beyin, böyrəklər, ürək, gözlər, ağıciyərlər və dəri kimi həyatı vacib orqanlarda xoşxassəli şişlərin əmələ gəlməsinə səbəb olan lezyonlar və tutmalarla (sudurğa) xarakterizə olunan genetik xəstəlikdir. Bu xəstəlik hər 6 min insandan 1-də görülür və genetik xəstəlik kimi tanınır.

Kapilyar sızma sindromu da nadir rast gəlinir, bu qanın qalınlaşması, aşağı qan

rək sümük xəstəliyi ailələrdən keçə bilər və ya hər iki valideynin genetik quruluşu normal olsa belə, ana bətnində meydana gələn mutasiyalar nəticəsində körpələrdə xəstəliyə səbəb ola bilər. Xəstəliyin müalicəsində gen terapiyası və böyümə hormonu ilə bağlı araşdırmalar davam edir. Osteoporozun müalicəsində də qırıqların tezliyini azaltmaq üçün istifadə edilən bifosfonatlar əlavə müalicə olaraq da istifadə olunur.

Azərbaycanda nadir xəstəliklərin müalicəsi dövlət büdcəsindən maliyyələşir. Mütəxəssislərin qiymətləndirməsinə görə, dünyada həyat üçün təhlükəli olan nadir xəstəlik sırasına olduqca ekzotik xəstəliklər sayılan Kabuki sindromu, Pallistera-Killiana sindromu, inkişaf edən sümük geteroplaziyası, Qoşe xəstəliyi aiddir. Daha tez-tez rast gəlinən xəstəliklərə isə mukovissidoz, hemofiliya, xərçəngin müxtəlif formaları, mieloma, Alshaymer, Qentingtona xəstəliyi və başqaları da daxildir.

Lalə Mehralı

Rusiya Federasiyası Hökuməti yanında Maliyyə Universitetinin filialının direktoru Pavel Klaçkov "Moskva-Baku" portalına müsahibəsində Rusiya-Qərb münasibətlərində müsbət dəyişikliklərin Cənubi Qafqaza necə təsir edəcəyi barədə şərh verib. Müsahibəni oxucularımıza təqdim edirik.

- Pavel Vladimiroviç, Rusiya ilə ABŞ arasında potensial normallaşma Cənubi Qafqaza necə təsir edə bilər?

- Mən Rusiya ilə ABŞ-in, hətta daha çox Rusiya və Qərbin mövqelərinin yaxınlaşması deyilən prosesin nəticələrini şişirtməzdim.

Biz görürük ki, bu gün Qərb birləşmir, bütöv deyil. Qərb daxilində, ilk növbədə, Tramp, onu dəstəkləyənlər və Londonda və bəzi digər Avropa ölkələrində cəmlənmiş köhnə globalist elita arasında ziddiyyətlər artır.

Ona görə də mən Rusiya ilə Qərb arasında hansısa global, vəziyyəti dəyişən istiləşmədən danışmırdım. Qərbdə hələ də Rusiyaya qarşı kin və bizə qarşı aqressiv ritorika var. Tramp münasibətdə özünü çox aldatmağa ehtiyac yoxdur. Gələcəkdə Rusiya-Amerika münasibətlərində gözənilən odur ki, onlar az-çox öldürülmüş vəziyyəti dirildə bilsinlər.

Tramp və onun komandası, fikrimcə, ABŞ-in dünya hegemonu kimi güclənməsində Amerikanın dünyada dominant rolunu mənfiyindən əl çəkməyəcək. Və bu, ənənəvi olaraq Rusiyanın öz suverenliyini qorumaq mövqeyinə tamamilə uyğun gəlir. Ona görə də global mənada Rusiya-Qərb münasibətlərinin istiləşməsi mifdir.

İnanıram ki, Qərb Qafqaziyada siyasi oyunlarından əl çəkməyəcək. Birləşmiş Ştatlarda artıq Vaşinqtonun ABŞ üçün əlverişsiz hesab etdiyi proq-

Pavel Klaçkov:

“Ukraynada sülh əldə olunsa belə, Qərb Cənubi Qafqaza təsirini azaltmayacaq”

ramları dayandırır, lakin mənalı hesab etdiyi proqramları saxlayacaq.

Əgər Ukrayna böhranı həll olunarsa, bu, müəyyən dərəcədə Cənubi Qafqazda sülhə yanaşmanın sürətlənməsinə təsir göstərə bilər. Amma bu, Qərbin regiona gələcək mənfi təsirini istisna etmək demək deyil. Heç bir ölkə Rusiya qədər regionun bütün dövlətləri ilə əməkdaşlıqda maraqlı deyil.

Məsələn, "3+3" formatı (3 Cənubi Qafqaz dövləti- Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan və onların 3 böyük qonşusu- Rusiya, Türkiyə, İran) yüksək tutumla işləyə bilər. Hələ olduqca inkişaf etməmiş görünür. Üstəlik, format ölkələrinin özləri arasında ziddiyyətlər var. Amma mən etiraf edirəm ki, zaman keçdikcə format tam işləməyə başlayacaq və həqiqətən regional problemləri həll edəcək.

Ukrayna məsələsinin həlli Cənubi Qafqazda müsbət təsir göstərməlidir. Axı sülh və

- Məlumdur ki, Rusiya çoxqütblü dünyanı, daha ədalətli dünya nizamını müdafiə edir. ABŞ dövlət katibi Rubio da çoxqütblü dünyanın inkişafının vacibliyini bəyan etdi. Bu nə üçündür?

- Çox güman ki, bu, onun diplomatik hiyləsi olub. ABŞ hər hansı çoxqütblü dünya istəmir; onlar hələ də öz yeni anlayışlarında eyni birqütblü dünyanı qurmağa çalışırlar, yalnız tamamilə fərqli xarakterli texnologiyalardan istifadə edirlər. Bu, sadəcə olaraq, ABŞ hegemonluğunun eyni məqsədinə çatmağın fərqli üslubu, müxtəlif üsullarıdır. Bəzi ölkələri sakitləşdirmək üçün bir müddət birqütblü dünya tezisindən imtina edilə bilər.

- Keçən həftə Sergey Lavrov Dövlət Dumasında Rusiyanın xarici siyasətinin prioritetlərindən danışdı, o, MDB, KTMT, ŞƏT, global çoxluq, Avrasiya təhlükəsizliyi formasında prioritetlərdən danışdı. İndi, Moskva ilə Vaşinqton arasında münasibətləri sakitləşdirmək mesajını nəzərə alsaq, Rusiyanın bütün istiqamətlərdə ardıcıl olaraq müdafiə etdiyi suverenliyində beləliklə geri addım atacağı mənası çıxırmı? Baxmayaraq ki, sülh təbii olaraq lazımdır. Və burada Vaşinqtonla razılaşma əvvəlkindən daha yaxşıdır?

- Bir daha deyirəm, mənim fikrimcə, Rusiya ilə ABŞ arasında uzun müddət davam edən düşmənçilikdən sonra münasibətlərin normallaşması elementləri var; Amma bu o demək deyil ki, biz yaxınlaşırıq. Bizə artıq tarixi təcrübə öyrədilib. Biz isə bizim üçün milli əhəmiyyətli olanı dəyərdən salmaq fikrində deyilik. Biz öz maraqlarımızı davam etdirmək niyyətindəyik. Və dost ölkələrlə, global Cənub dövlətləri ilə əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, Avrasiya təhlükəsizlik sisteminin möhkəmləndirilməsi, global əksəriyyətin inteqrasiya platformaları ilə qarşılıqlı əlaqənin inkişafı bizim üçün vacib olan tezisə sadıq qalırıq.

Baxın, bir gün əvvəl Rusiya prezidenti çinli həmkarı ilə telefon danışığı aparıb. Bir gün əvvəl Rusiyanın xarici işlər naziri Sergey Lavrov Türkiyəyə, bu gün isə İrana səfər edib. Rusiya diplomatiyası vəziyyəti dəyərləndirir.

Tərcümə - Elçin Bayramlı

FELYETON

Bismillahir-rəhmanir-rəhim

Axşamçağı idi, işdən evə girdim. Qışda da ki, günlər qısa olduğundan günün güorta çağında qaranlıq düşür, bu, məlumdur. Gördüm ey uzaqdan bir qaraltı gəlir. Yaxınlaşdıqca, baxdım ki, cavab bir oğlandır. Amma danışır, çığırrır, kimisə danlayır, arada gülür. Ora boylandım, bura boylandım, gördüm, heç kim yoxdur ətrafda. Təsəvvür edin ki, axşamın qaranlığında küçədə belə bir hadisə ilə qarşılaşmaq nə deməkdir də. Necə qorxduğumu deyə bilmərəm, lakin evə qədər bəlkə otuz dəfə bismillahir-rəhmanir-rəhim, dedim. Evə çatan kimi də bəlkə on stəkan su içdim, lakin özümə gələ bilmədim.

O günü də metrodaydım. Qismətdən mən çatan kimi qatar getdi, qaldım platformada tək. Bir də gördüm o tərəfdən bir qız gəlir. Öz-özünə danışır. Dedim, yox, mən nə isə bir problemim var. Hökmən həkimə müraciət etməliyəm. Yəqin psixologiyamda nasazlıq yaranmaqdadır. Qız dayanmadan-durmadan söyür, ağlayır, dayanır, bir azdan bir də başlayır deyinməyə. Ağlayır, gözünün yaşını silir, bir də başlayır.

Dedim, yox, ya məni qara basır, ya da axı bu, nə məsələdir ki, belə insanlar ancaq mənim qarşıma çıxır. Yenə başladım, bismillahir-rəhmanir-rəhim, deeməyə.

Çünki o vaxtlar nəm deyirdi ki, axşam vaxtı, qaranlıqda gözünüze bir qaraltı dəyərsə, qulağınıza bir səs gəlsə, dayanmadan, bismillahir-rəhmanir-rəhim, deyin, keçib gedəcək.

Mən də nənəmin nəsihətinə əsasən ha bismillahir-rəhmanir-rəhim dedimsə, səs kəsilmədi ki, kəsilmədi. Qız yenə də ağlaya-ağlaya öz-özünə danışaraq mənə yaxınlaşırdı. Gəl, dəli olma görüm, necə dəli olursan.

Çox şükür, Allahın yanında yəqin ki, bir az hörmətin varmış. Az sonra bir neçə adam gəldi və bir az toxdudum...

Lap dəhşətli isə o gün oldu. Bu dəfə elə qorxdum, elə qorxdum, hiss etdim ki, dilim tutulur. Mən lifte daxil olanda gördüm ki, bir kişi öz-özünə danışır. Yox, bu, nə asıb-kəsirdi, nə ağlayırdı, nə çığır-bağır salmışdı, nə də xoş olmayan söz danışdı. Gözəl sözlər danışdı. Ancaq öz-özünə danışdı da...

Nə olsun gözəl sözlər danışdı ki? Bu gözəl sözlər də axı qorxunu aradan qaldıra bilmir. Məni qınamayın ki... Təsəvvür edin ki, lifte iki nəfər qalxırsınız, sən sakitcə dayanmısan, yanındakı öz-özünə danışır. Necə olarsınız, hansı hissləri keçirirsiniz? Əlbəttə ki, bu, çox qorxulu olar, deyilmi? Mənim üçün də qorxulu oldu və başladım yenə bismillahir-rəhmanir-rəhim söyləməyə. Deməli, kişi orada öz-özünə danışır, mən isə bu tərəfdə

ürəyimdə dəfələrlə bismillahir-rəhmanir-rəhim deyir, liftin dayanmasından və bu qutudan çıxmağımdan böyük arzusun olmadığı hissi ilə yaşayırdım.

Hə, beləcə, uzun müddət anlamaya bilmədim ki, ətrafdakı bəzi insanların başı xarab olub, yoxsa mənim. Bu qorxularla, səksəkələrlə uzun müddət yaşamaq olmur. Çalışdım ki, insanların çox olduğu yerlərdə olum ki, bir də belə qorxunc hadisələrlə qarşılaşmayım. Çünki rastlaşdığım hər belə hadisədən sonra günlərlə özümə gələ bilmirdim.

Günlərin bir günü söz düşdü, evdə bu barədə danışmalı oldum. Qonağımız da vardı. Başıma gələn hadisələri bir-bir danışdım. Baxdım ki, qonaqlar da, qızım da necə deyər, altdan-altdan gülümseyirlər. Bu gülümsəmələr mənə daha pis təsir etdi. Düşündüm ki, mənə inanmırlar. Və bir anda ürəyimə gəldi ki, yox, deyəsən mənim başım həqiqətən də pozulur. Bunlar da hiss edib mənə gülürlər. Bir az sonra gülüş səsləri evi doldurdu. Və qızım ucadan gülə-gülə dedi ki, ay ana, onlar öz-özələrinə danışmırlar ey, qulaqçılıq kimi nələ danışırırlar. Burada qorxulu və anlaşılmaz nə var ki?..

Vallah, mən də gülməyə başladım...

Mətanət Məmmədova

Bunu da içək xəstəliyin sağlığına...

Bazarda saxta içkilər də var, insanlar zəhərlənir, görülən tədbirlər nəticə vermir, çünki...

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə "Azad sahibkarlığın və liberal iqtisadiyyatın təşviqi" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Azərbaycanın ərzaq bazarının vəziyyəti ilə bağlı bu silsilədən ötən yazılarımızda yeyinti məhsulları sahəsindəki vəziyyəti araşdırmışdıq. Bu dəfə isə, mövzumuz spirtli içki bazarındaki mövcud vəziyyətlə bağlıdır.

Azərbaycanda keyfiyyətsiz və saxta spirtli içkilərin satışı azalmaq əvəzinə artır. Bu məhsullar xeyli təhlükəli problemlər yaradır. Aidiyyəti orqanların son dövrlərdə ticarət və xidmət obyektlərində apardığı son monitorinqlər zamanı xeyli çəşiddə ərzaq məhsulunun keyfiyyətsiz olduğu aşkara çıxdı. Onların arasında spirtli içkilər də yer alır.

Qeyri-rəsmi məlumatlara görə, ölkədə keyfiyyətsiz məhsul istehsalı ilə məşğul olan obyektlər var. Hətta bəzi restoranların zirzəmisində məşhur xarici brendlərin qablaşdırılmasında keyfiyyətsiz arağ bağlandığı haqda məlumatlar mediada tez-tez yayımlanır. Ucqar qəsəbələrdə gözdən uzaq yerlərdə kiçik sexlər var ki, ucuz araqlar düzəldib satışı buraxır.

İstehlakçılar isə, ağına-bozuna baxmadan cəlbedici xarici görünüşü olan istənilən məhsulu almaqda davam edirlər. Satışda olan 5-6 manatlıq arağ, konyak, şərab və s

spirtli içkilərin ucuzluğu, dadı və effekti şübhələrə əsas verir.

Yay mövsümündə ən çox satılan spirtli içki olan pivəni içənlər isə, "bu pivə deyil, nəyə ona bir az oxşadılmış naməlum bir şeydir" deyərək şikayətlənirlər. Mütəxəssislərin fikrincə onlar haqlıdır. Çünki, indi qablaşdırılmamış, açıq satışda olan çəllək pivələrinin əksəriyyəti hansısa "paraşok"dan hazırlanır.

Son dövrlərdə keyfiyyətsiz istehsalatla görə, bir neçə müəssisənin lisenziyası dayandırılıb. Ümumiyyətlə, bu proses neçə ildir davam edir. Amma istehsalçılar bundan nəinki nəticə çıxarmayıb, əksinə bazara çıxarıqları saxta və keyfiyyətsiz məhsulun həcmi artırılır. Bəzi sahibkarlar isə, haradansa tanınmış firmaların etiketlərini və şüşə qablarını əldə edərək keyfiyyətsiz alkoqollu içkilər bağlayırlar.

Ən təhlükəli hallardan biri isə saxta alkoqollu içkilərə daha çox şadlıq evlərində rast gəlinməsidir. Şadlıq evlərinin bəzilərinin zirzəmisində hazırlanmış saxta araqlar Rusiya arağı adı ilə baha qiymətə qonaqlara verilir. Bu isə bəzi hallarda kütləvi zəhərlənmələrlə nəticələnir.

Kustar sexlərdə istehsal olunan arağ və konyak məhsullarının əksəriyyəti texniki spirtdən hazırlanır. Onun tərkibinə, dimidrol və ya ox-

şar tərkibli dərman vururlar və bu adamda sərxoşluq yaradır.

Bunun nə dərəcədə təhlükəli olduğunu istənilən kimyaçı və ya həkim tam izah edə bilər. Belə içkilərdən 200-300 qram içəndən sonra adamı yuxu tutur.

Həkim İbrahim Əsədli deyir ki, keyfiyyətsiz, tərkibi müvafiq standartlara cavab verməyən spirtdən hazırlanmış içki məhsullarından zəhərlənmə hallarının bas verməsi istənilən digər məhsuldan zəhərlənməylə müqayisədə daha təhlükəlidir: "Çünki, adətən mikroböldürücü kimi qəbul edilən spirtin tərkibi zəhərlənmə yaradacaq səviyyəyə qədər korlanmış olduqda, ondan zəhərlənmə çox təhlükəli olur. Antifriz, odekolon və ya digər kimyəvi maddələrdən düzəldilmiş içkilər zəhərlənmələrin sayını xeyli artırır. Belə hallar baş verdikdə mümkün qədər tez həkimə müraciət edilməlidir".

Bu gün artıq orta qiymətli, yeni 10 manat civarında olan spirtli içkilərdən istifadə edən alıcılar arasın-

da belə fikir formalaşmış ki, istənilən yeni adda məhsulu almaq lazımdır. Çünki, hər hansı yeni adda keyfiyyətli spirtli içkinin müştərilər tərəfindən bəyənilməsindən bir müddətdən sonra gizli sexlərdə saxta variantlarının istehsalı başlayır.

Əvvəllər bu tip istehsalçılar məhsullarının saxta variantları bazara çıxdıqdan sonra məhsulun adını və şüşəsinin formasını dəyişməklə çıxış yolu tapırdılar. Lakin, son vaxtlar onlar da məhsulun adını və şüşəsinin formasını dəyişməklə yanaşı əvvəlki məhsulun bazarda satışının yaxşı getdiyini gördükdə, alıcıların həmin adda məhsuldan imtina edəcəkləri vaxta qədər nisbətən keyfiyyətsiz mal istehsal etməkdə maraqlı olurlar.

Bu səbəbdən, müəssisələrdə istehsal prosesinin şəffaf olması üçün ictimai nəzarət mexanizmi yaradılması, tez-tez yoxlama aparılması, cəza tədbirləri xeyli sərtləş-

zənginləşmiş seqmentlərdəndir. Ekspertin sözlərinə görə, istehlakçılar bu məhsulları alarkən xüsusilə diqqətli olmalıdırlar, çünki saxta spirtli içkilər sağlamlıq üçün çox təhlükəli olur.

Mütəxəssis məsləhət görür ki, saxta spirtli içkiləri müəyyən etmək üçün şüşə butulğanın ağızında olan tıxacın bərk və ya boşluğu yoxlanmalıdır. Əgər boşluğu varsa və ya şüşəyə yapışdırılan etiketlərin arxa hissəsi zolaqlı deyilsə, içkini fırladarkən içərisində yaranan köpükcüklər xırda deyilsə, içki saxtadır.

Deyilənləri nəzərə aldıqda, bu sahədə saxta, keyfiyyətsiz məhsulların istehsalının, satışının qarşısını almaq üçün müvafiq hökumət orqanlarının üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Bu sahəyə nəzarət artırılmalı və cəzalar daha da sərtləşdirilməlidir.

Azərbaycanda sahibkarlara, istehsal müəssisələrinə dövlət dəstə-

dirilməlidir. Bu halda bazara saxta və keyfiyyətsiz məhsul çıxarıla bilməz.

Azad İstehlakçılar Birliyinin sədri Eyyub Hüseynovun fikrincə, spirtli içkilər seqmenti hazırda ən çox çirklənmiş, təhlükəli mallarla

yi var, hətta onlarda yoxlamalar məhdudlaşdırılıb ki, fəaliyyətlərinə mane olmasın. Lakin bundan sui-istifadə etmək həm dövləti, həm də əhalini aldadıb zərər vurmaqdır və bunun da layiqli cəzası olmalıdır.

Elçin Bayramlı

Qızılın qiyməti ucuzlaşır?

EKSPERT DANIŞDI

"Qızılın qiymətinin enəcəyi hələ ki, gözlənilmir. Yəni, bundan sonra dünyada baş verən geosiyasi proseslərin inkişafından asılı olacaq. Çünki qızılın qiyməti hələlik müəyyən qədər sabitləşib. Trampın hakimiyyətə gəlməsi və iqtisadiyyatın inkişafına yönəlik mesajlar verməsi, dünyada müharibələrin dayanması ideyasını ortaya atması mesajı, qızılın qiymətinin müəyyən müddətə sabit qalmasına səbəb olub".

Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında iqtisadçı ekspert Akif Nəsirli deyib. Akif Nəsirli sözlərinə belə davam edib: "Amma məsələ burasındadır ki, artıq Trampın prezidentliyə gəlməsindən bir ay keçir və onun mesajları ilə əməlləri üst-üstə düşür. Bu isə qızılın qiymətinin yenidən bahalaşması ehtimalını gücləndirir.

Bəs qızılın bahalaşması konkret olaraq nə ilə bağlıdır?

Dünyada iqtisadi böhran yaxınlaşanda bunu ilk olaraq sahibkarlar və biznesmenlər hiss edirlər. Çünki onlar öz gəlirlərinin azalacağını, işlərinin rentabelliyyənin düşəcəyini

öncədən anlayırlar. Onlar düşünür ki, əgər dövriyyədə olan kapital böhrana səbəb ola biləcəksə, o zaman bu kapitalı daha etibarlı investisiya vasitələrinə yönəltmək lazımdır. Belə vəziyyətdə ən etibarlı "sığınacaq" vasitəsi qızıl hesab olunur və sahibkarlar dərhal öz sərmayələrini qızıla yatırırırlar. Bu cür çətin dövrlərdə qızıldan bir növ müdafiə vasitəsi kimi istifadə olunduğuna görə ona olan tələbat artır. Təklif isə sabit qaldığından qızılın qiyməti bahalaşır.

Dünyada qızılın bahalaşması həmişə ən etibarlı böhran göstəricilərindən biri hesab edilir. Demək ki, dünya iqtisadiyyatı böhrana doğru gedir və buna görə də sahibkarlar kapital yatırımlarını investisiyaya deyil, dəfinəyə yönəldirlər. Dəfinənin də ən etibarlı vasitəsi qızıldır. Buna görə də dünyada qızıla tələbat artır. Qızıla tələbat artıqca dünya bazarında onun qiyməti yüksəlir. Bu isə bütün dünya ölkələrinin daxili qızıl bazarına təsir göstərir. Mən düşünürəm ki, yaxın gələcəkdə qızılın qiymətinin düşməsi ehtimalı azdır. Bahalaşma meyilləri uzun müddət davam edə bilər".

Ayşən Vəli

XƏBƏRDARLIQ: Daha 3 gün qar yağacaq, yollar buz bağlayacaq

Fevralın 28-i gündüzdən martın 2-dək Bakıda və Abşeron yarımadasında aralıq sulu qar, qar yağacağı gözlənilir. Bu barədə SİA-ya Milli Hidrometeorologiya Xidmətindən məlumat verilib. Bəzi yerlərdə yağıntıların intensivləşəcəyi ehtimal olunur. Havanın minimal temperaturu gecə 1-5 dərəcə şaxta, gündüz 1 dərəcə şaxtadan 1 dərəcəyədək isti olacaq. Fevralın 28-də bəzi şərq rayonlarında, martın 1-dən 2-dək isə əksər rayonlarda aralıq sulu qar, qar yağacağı gözlənilir. Bəzi yerlərdə yağıntıların intensivləşəcəyi ehtimal olunur. Havanın minimal temperaturu Aran rayonlarında 1-6, dağlıq rayonlarda 8-13, yüksək dağlıq ərazilərdə isə 17-22 dərəcə şaxta olacaq. Ölkə ərazisində gözlənilən şaxtalı və qarlı hava şəraiti ilə əlaqədar bəzi yollar buz bağlayacaq.

Əvvəllər oğurluq etdiyi evə təkrar girdi və bu dəfə yaxalandı...

Fevralın 22-də Binəqədi rayonu ərazisində yerləşən evlərin birindən oğurluq edilməsi barədə polise məlumat daxil olub. Daxili İşlər Nazirliyinin (DİN) Mətbuat xidmətindən verilən məlumata görə, Binəqədi RPİ 7-ci Polis Bölməsi əməkdaşlarının keçirdikləri tədbirlərlə əməli törətməkdə şübhəli bilinən 18 yaşlı T.Hüseynzadə saxlanılıb. Araşdırmalarla onun həmin evdən əvvəllər 12 min manat dəyərində qızıl-zinət eşyaları oğurlaması da məlum olub.

Bildirilir ki, Sabunçu RPİ 42-ci Polis Bölməsi əməkdaşları tərəfindən aparılan

araşdırmalarla isə oğurluq etdiyinə görə saxlanılmış M.Məmmədovun Nardaran qəsəbəsində 215 metr naqil oğurladığı da müəyyən edilib. Araşdırmalar aparılır.

"SƏS" qəzetinə abunə kampaniyası davam edir!

«SƏS» QƏZETİNƏ
ABUNƏ OLMAQ İSTƏYƏNLƏR
AŞAĞIDAKI YAYIM
ŞİRKƏTLƏRİ İLƏ ƏLAQƏ
SAXLAYA BİLƏRLƏR

1. Azərpoçt Poçtdaşıma Mərkəzi – 0125984955, 0552004544
2. Azərmətbuat Yayım MMC – 0124411991, 0124404694
3. Səma Mətbuat Yayım – 0125940252, 0503336969
4. Pressainform MMC – 0125115191, 0504560835, 0553156002
5. Qaya Mətbuat yayım – 0125667780, 0502352343
6. Qasid Mətbuat Yayım – 0124931406, 0124938343
7. F.Ş.Ruhid Hüseynov – 0124349301, 0505357898
8. Ziya LTD – 0124977696, 0503067744

1 nüsxə 1 aylığı 13.20 AZN

6 aylıq 79.20 AZN

1 illik 158.40 AZN

ABUNƏÇİLƏRİMİZİN
XİDMƏTİNDƏYİK
Müraciət, şikayət, yazı,
təbrik və başsağlıqlarımızı
dərc etməyə hazırıq!

"Barselona" bu futbolçuya "elçi düşüb"...

"B arselona" "Milan"ın hücumçusu Rafael

Leaunu transfer etmək istəyir. QOL.az xəbər verir ki, bu barədə insayder Nikolo Şira məlumat yayıb. Kataloniya təmsilçisi 25 yaşlı hücumçu ilə danışıqlara başlamağa hazırlaşır. "Barselona"nın əsas planlarından biri Leaunu qarşıdan gələn transfer pəncərəsində heyətə qatmaqdır. Ötən ilin yanvarında Leau Səudiyyə Ərəbistanı klublarının birindən gələn təklifi rədd etmişdi. Onun "Milan"la müqaviləsi 2028-ci ilin yayına qədərdir. İtaliya A seriyasının cari mövsümündə Leau 23 oyuna çıxıb, 5 qol vurub və 5 məhsuldar ötürmə verib.

Baş redaktor:
Bəhrüz Quliyev

Ünvanımız:
Bakı şəhəri,
Üzeyir Hacıbəyli
küçəsi, 66.

Şəhadətname: № 022492
<http://www.ses-news.az>
<http://www.sesqazeti.az>
E-mail: ses@sia.az

"ƏLİNCƏ" AZƏRBAYCAN KEYRİYYƏ
CƏMIYYƏTİNİN ORQANI.

QƏZET 1991-Cİ İL
YANVARIN 11-DƏN ÇIXIR
Tel: 598-33-90
Faks: 493-11-62

Redaksiyanın mövqeyi
ilə müəllifin mövqeyi
üst-üstə düşməyə bilər.

Qəzet bazar və
bazar ertəsindən
başqa hər gün
nəşr olunur

Tiraj: 2700